

POSTANAK SPLITA

SKOK PETAR

Predgovor

U ovoj studiji hoću da nastavim svoja istraživanja, koja sam započeo u praškom slavističkom časopisu *Slavia X.*, str. 449-500, kad sam pisao o postanku Dubrovnika članak pod naslovom *Les Origines de Raguse*. Postavlja se naime pitanje, što se nalazilo na terenu zvanom (A)spalatum uz more, na kojem je Dioklecijan dao sagraditi svoju palaču. Da li je (A)spalatum označivao prije te gradnje kakvo naselje, ili je to bilo ime čestice, ono što Nijemci zovu *Flurname*, a Francuzi *lieu dit*. To se pitanje ne da riješiti na osnovu starih tekstova. Na nj može da odgovori samo toponomastika, koja će se oslanjati na Servijevu glosu uz *Verg. buc. 3,88: Diocletianus privatus in villa, quae haud procul a Salonis est, praeclaro otio consenuit*. Tu se označuje Dioklecijanov *Aspalatum* kao rimska villa. Ako u ovom pravcu istražujemo toponomastiku Splita i njegove okolice, saznat ćemo čak i više, naime to, da se *Aspalathos* (Porfirogenitov naziv) nalazio između dva rimska predija, da je dakle čitav obalski potez, gdje je Dioklecijan sagradio svoju palaču, bio u to doba, t. j. na početku VI. vijeka, kultiviran (*franc. défriché*).

Ako pored toponomastike Splita i njegove okolice uzmemo u razmatranje i toponomastiku Solina, rodnog mjesta Dioklecijanova, i ako uporedimo jednu sa drugom, opazit ćemo golemu razliku. Solinska toponomastika sva je hrvatska, osim, prirodno, samoga imena starog predrimskog, ilirskog naselja, dok u toponomastici Splita i okolice nalazimo četiri sloja predslavenskih toponima, naime mediteranski, grčki, rimski i rani romanski. Tu razliku između jedne ili druge toponomastike valja protumačiti. I to će se pokušati u ovoj studiji, pošto budu proučene obje toponomastike.

Pored toga zanimat će nas i antroponimički problem, koji će nas uvesti u studiranje etnografskoga sastava pučanstva u splitskom srednjem vijeku. Evo o čem se radi. G. 999, potvrđeno je prvo slavensko ime u Splitu. Pominje se Drago, *tribunus de Spalato*.¹ Tu imamo slavenski hipokoristik od *Dragoslav*.

G. 1171. daje se popis svjedoka, koji su bili prisutni pri razvođenju zemlje u Dilatu (hereditas in Dilato), koji je zatražila Chaza abbatissa cenobii s. Benedicti.² Tom prilikom razlikuju se nobiles spalatenses i Sclavi i daju se njihova imena.

G. 1178., kad se radilo o razgraničenju posjeda u Perunu u Poljicima, razlikuju se također imena Romana Splitsana od imena »delli Schiavoni«, Slavena.³

G. 1176. spominju se također quidam sclavi Adrianiki i navode se njihova imena, a zatim se spominju quidam Latini sa naznakom njihovih imena.⁴

Prema tome nema nikakve sumnje, da su se u splitskom srednjem vijeku Romani i Hrvati antroponimički razlikovali.

Zbog toga je od prijeko potrebe, da se splitska antroponimija do konca XIV. vijeka, t. j. do vremena, kad počinje prevladivati kršćanski antroponimički sistem, a slavenski se kristalizira u familijskim nazivima, potanje istraži, da se utvrdi, koji su antroponimi slavenski, a koji romanski, kako su građeni jedni, a kako drugi, i što izlazi iz toga studiranja za znanje o jezičnim odnosima kod splitskih Romana i Hrvata.

¹ R 27.

² Sm II 130.

³ Sm II 157.

⁴ Sm II 143.

Toponomastičko i antroponimičko istraživanje

Studirajući postanak i Dubrovnika, ja sam donekle zanemario antroponimički materijal dubrovački. To bi se moglo označiti kao nedostatak moje studije. U Dubrovniku se taj nedostatak može ipak podnijeti, jer smo iz drugih vrela obilno obavješteni o jezičnim odnosima u Dubrovniku sve do Filipa de Diversis. U Splitu, naprotiv, obavještenja o jezičnim prilikama nisu nikako obilna. Ovdje se moramo prema tome poslužiti antroponimijom, da bi kako tako zatrpali tu prazninu. Zlo je jedino u tome, što mi ne možemo kazati, da smo o splitskoj antroponimiji iscrpno obavješteni.

U ovoj se studiji ispituje sa gledišta toponimije i antroponimije, teritorija današnjega Splita, t. j. današnja tri konfina: Velog Varoša, Lučca i Solina. U stvari je to teorija, koja je bila definirana već godine 1358. u instrukcijama splitskim poslanicima ugarsko-hrvatskom kralju Ljudevitu.⁵ Tada su Splitskani davali teritoriji svoje općine ovaj opseg: *a columpna que est in Dilato (= Sućurac) pro confinibus inter ciuitatem Spaleti et ciuitatis Tragurii, et ab ipsa columpna vsque ad fluuium Salone cum omnibus muragllis Salone superioribus et inferioribus et ab ipsis muragllis superioribus et inferioribus et ab ipsis muragllis superioribus surssum per montaneam et ab ipsis superioribus muragllis recto tramite vsque ad Prosich includendo in his confinibus tres villas infrascriptas, silicet Colch (= Kućine, Cris et Goričam cum earum circhumstantiis et pertinenciis et ab ipsa Goriča sic verssus flumen Badi (= Žrnovica) et ab ipso flumine incipiendo a Cameno usque ad ecclesiam sancti Petri de Gumao cum tota montanea et a cacumine ipsius montanee vsque ad mare.*

Materijal tih triju konfina sakupljao sam u mjesecima srpnju, kolovozu i rujnu 1914. g., dakle u vrijeme početka prvog svjetskog rata, kada sam putovao zbog toponomastičkih studija potporom Bečke akademije nauka. Informatore o toponimima pojedinih konfina pribavio mi je najbolji poznavalac te teritorije, pokojni don Frane Bulić. Za konfin Velog Varoša našao mi je starca Stipicu Ivana, koji potječe starinom iz toga konfina, ali je govorio nesigurnim akcentom, starim čakavskim i novijim štokavskim. Stoga je bilo izvanredno teško saznati stari splitski akcenat za pojedine toponime. Za Splitsko polje sa strane Lučca (Lučka banda) bio mi je izvjestitelj također stariji čovjek rodom odatle, ali je i on naglašivao doduše većinom po čakavsku, ali ovdje ondje zaletio mu se kadikad i noviji akcenat. Označivao je terene uz pomoć don Franinu. Za Stobreč izvijestio me je pismen glavar Marin Lósne, Za Kamen Ante Gójo, za Vrânjic ribar Petar Grgić.

Ova studija sadrži tri dijela. U prvom toponimičkom, koji sada objavljujem, dajem na osnovu toponomastičke stratigrafije karakteristiku splitskih toponima predslavenskih i slavenskih. U drugom, an-

⁵ Sm XII 540, 658.

troponimičkom dijelu, koji ću objaviti nakon ovoga, dajem karakteristiku splitskih ličnih i фамилијских имена, romanskih i slavenskih sve do konca XIV. vijeka. U trećem, lingvističkom dijelu, koji će biti objavljen nakon drugoga, dat ću uz leksikon splitskih toponima i antroponima lingvističke rezultate iz ovih studija.

Kratice, koje upotrebljavam u ovoj studiji, jesu ove: 1) Aglit. = Archivio glottologico italiano; 2) ARj. = Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika Jugoslav. akademije; 3) Bartoli = Das Dalmatische sv. 1. i 2.; B-D = Bulićev Bullettino dalmato; 5) ČSJK = Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino; 6) JF = Južnoslovenski filolog; 7) Jireček I = Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters; 8) Kaer = Dvie opatije; 9) Krahe = Die alten balkan-illyrischen geographischen Namen; 10) Mhj = Monumenta historico-iuridica Slavorum meridionalium; 11) Mhslm = Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium; 12) NVj = Nastavni Vijesnik; 13) PW = Pauly-Wissova; 14) R = Rački, Documenta historiae Chroaticae; 15) REW = Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch 3. izd.; 16) Sm = Smičiklas, Codex diplomaticus; 17) Šišić = Enchiridion; 18) ZrP = Zeitschrift für romanische Philologie.

Prvi, toponomastički dio

U ovom dijelu dat ću stratigrafijsku karakteristiku splitskih toponima na način, kako sam to učinio u svome djelu Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Da bi prikaz što reljefnije ispao, počeo ću izlaganjem rimskih toponima zbog toga, što je za njih daleko lakše dati etimologijsko tumačenje, negoli za predrimске.

Splitska toponomastika romanskoga podrijetla

[1] Ovo istraživanje počeo ću na Marjanu. Ta mala gorska kosa zove se tako danas općenito prema splitskom čakavskom govoru. Ali domaći govore i Mrjân, Sv. Jüraj pödan Mrjana. Skup glasova — **ar** — predstavlja sonantno **r**, suglasnik **j** razvio se iz **lj**. Obje pojave odgovaraju splitskom čakavskom govoru. Štokavski oblik, koji bi bio i književni, da nije u tome slučaju prevladao prestiž Splita, glasio bi Mrljan sa kratkim uzlaznim akcentom na **ř**. Tako se zaista Marjan naziva u Vrânjicu i Solinu (napoda Mrljana). Historijske potvrde glase Marnano i Murnano.⁶ **Lj** je prema tome morao nastati na osnovu zakona disi-

⁶ Sabrani su u NVJ XXIII (1915) str. 344, 7. Disimilacija **n—n** dolazi češće u Dalmaciji, ispor. kaluni u Poljicima (Zbornik za narodni život 8, 196) mjesto kanuni.

milacije iz **nj - n** > **lj - n**.⁷ Dočetak je latinski sufiks - anus, koji po svim romanskim zemljama dolazi na rimska gentilna imena, obrazovana pomoću sufiksa - ius. Srednjovjekovne grafije pretpostavljaju dakle rimski toponim Marinianum ili Murinianum, uza što treba misliti kao dopunu latinske riječi praedium ili fundus.⁸

Ako istražujemo splitski statut, dolazimo do saznanja, da se današnji Marjan nije zvao ni Marnano ni Murnano, nego **Serra**⁹ ili **Serranda**.¹⁰ Splitski statut izričito na više mjesta navodi odredbe, koje se tiču zabrane sječe drveća na toj gorskoj kosi. Toponimi Serra i Serranda prave su latinske riječi, od kojih se serra očuvala do danas u španjolskom i cincarskom ili arumunjskom jeziku u značenju »šuma«. **Serranda** je naprotiv latinski pasivni particip ili gerundiv od glagola **serrare** u romanskom značenju »zatvoriti« (REW7867). Serranda je prema tomu značila zabran ili, kako se na Cresu kaže, prepoved. Taj je particip označivao šumu, u kojoj je zabranjena sječa drveća.

Da je ta kosa bila već u rimsko doba obrasla šumom, to se vidi odatle, što se rt sv. Jurja zvao u rimsko doba **Ad Dianam**.¹¹ Na Marjanu je bio dakle u rimsko doba žrtvenik ili hram božice Diane, zaštitnice šuma i jelena.

U današnjoj toponomastici nema trağa tim dvjema toponimima. Cijela kosa zove se jednostavno Marjan.

Ako istražujemo srednjovjekovne potvrde za Marnano ili Murnano, vidimo, da su se tako nazivale ziratne čestice na podnožju Marjana okrenutom prema Splitu.

Iz tog izlazi, da se naziv Marjan proširio u toku vremena na čitavu gorsku kosu upravo onako, kao što je naziv Dubrovnik prešao s kopna i na ostrvce Rausium.

Drugi najbliži toponim istoga tipa jeste Pojišân, gen. Pojišâna. Stare potvrde za taj toponim glase **in Panisano**.¹² Ako se lingvistički istraži odnos ove grafije sa današnjim oblikom, dolazi se do zaključka, da je Panisano grješka mjeto Pansiano, a to je opet latinska izvedenica pomoću sufiksa - ianus od rimskog cognomena Pansa. Uz Pansiano imaju se i opet misliti kao opće riječi rimske fundus ili praedium.

Prema tome Dioklecijanov Aspalathos nalazio se između dva rimska predija. On je ili sam mogao biti praedium ili je označivao kakav obrađeni ili neobrađeni lokalitet. Bez sumnje je to bio toponim, koji označuje zemljišnu česticu, t. j. bio je ono, što zovu Nijemci Flurname, a Francuzi lieu dit.

Već tim kratkim toponomastičkim istraživanjem otkrili smo tajnu riječi Aspálathos (ovako kod cara Konstantina De adm. insp. 29 i češće).

⁷ Grafija **gn** mjesto najstarijeg **n** čita se g. 1370., 1416., u testamentu Marka Marulića, Starine XXV 155. G. 1301. piše se er mjesto ar. Sm VIII. 6.

⁸ PW VII 296—301 (Schulten).

⁹ Sm. III 260 god. 1226; Jireček I 62; REW 7861.

¹⁰ Starine XXI 263; Mhj II 175, 176, 276, REW 7867.

¹¹ PW V 339, 4 (Dessau).

¹² NVj XXIII 346, 12; ARj X 487.

To saznanje omogućuje nam i tumačenje samog imena. Imena čestica u Dalmaciji vrlo često nose nazive po biljkama. Aspalathos je grčka riječ, apellativum i toponim u isto doba, raširen ne samo u Grčkoj, nego i u južnoj Italiji, koliko se još u njoj Grka očuvalo (iz Magne Grecije). Grčka imenica Aspalathos znači »trnovitu brnistru.¹³ cytissus spinosus«. Brnistra je biljka, koja karakteriše dalmatinsku otočku i kopnenu floru. Ima i naših toponima nazvanih po toj biljci.

Grčko ime brnistre dolazi u splitskoj okolici jošte u latinskom deminutivu obrazovanom pomoću sufiksa -eolus. Taj deminutiv čitamo prvi put god. 1096. u poznatoj darovnici Petra Crnoga: In Spalazulo uero due petie de terra.¹⁴ U XI. vijeku prema tome taj toponim označivao je obradivu česticu: bio je ono, što se njemački zove Flurname, francuski lieu dit, dakle ono, što je Aspalathos bio kao toponim prije građenja Dioklecijanove palače. Danas glasi to ime Spalacuni i označuje jedan dio samoga Splita izvan Dioklecijanove palače. G. 1914. bila je tu Šegvića ulica u blizini grada na istok. Tako se zvalo polje, uvala i kupalište. Narod je izgovarao i Špalacijun, a don Frane samo Spalacuni, u pluralu zbog toga, jer se više čestica tako zvalo. Jireček I 62 ima za ovaj lokalitet potvrdu iz g. 1369., kad se tako zvala punta (rt) Spalazoni. I Jireček znade za narodni izgovor Špalacijun; ali navodi, da su se tako zvala dva lokaliteta, jedan kod Lučca istočno od Luke, a drugi na podnožju Marjana, na sasvim drugom mjestu. Ovaj drugi tako nazvani lokalitet nije mi bio potvrđen g. 1914., kad sam u društvu sa don Franom studirao splitsku toponomastiku.

Iz toga izlazi, da je antički Aspalathos prvobitno označivao polje uz more. Na tom polju sagradio je Dioklecijan svoju palaču. Izvan toga prostora uz samo polje nalazila su se dva lokaliteta nazvana, ne zna se kada, mali Aspalathos u latinskoj deminutivnoj izvedenici.

Antički Aspalathos i od njega izvedeni deminutiv *Aspalatheolum interesantni su sa lingvističkoga gledišta. Iz »Aspalathos« se slavenskom likvidnom metatezom razvio Splêt Ѣ, ikavski Split, vjerojatno na osnovu latinskoga lokativa Spaletī > Speleti prema metafoniji naglašenoga a u e ili i zbog dugoga i na koncu (ispor. niže Plokite < *placcatas kod Splita, Kimp > tal. Campi na Krku, Bibinje > Bibani kod Zadra). Moguće je i drugo tumačenje. Budući da romansko l nije bilo posve identično sa slavenskim velarnim l, nego je bilo više palatalno, može se uzeti, da je iz -l'a - nastalo lê, ispor. Poljudi kod Splita od latinskoga Palude. S obzirom na ločika iz latinskoga lactuca to je mišljenje manje vjerojatno.¹⁵

¹³ Rohlfs, Etymologisches Wörterbuch der unterital. Graziat br. 248.

¹⁴ R 177; Jireček I 62; Jelić, Vjesnik II 39. Nemamo doduše potvrde, da je grčka riječ postojala u rimsko doba u Splitu kao opća riječ, a ni u ranom romanskom periodu nema također za to potvrda; ali ova diminutivna izvedenica na -eolus sama po sebi dokazuje to. Krahe 37 uveo je Spalatum među balkansko-ilirska geografska imena, ali za to nema nikakvih kriterija.

¹⁵ ČSJK VIII 119; JF XII 98.

U deminutivu Spalazulo, danas Spalaćuni ili Spalacijuni, nema ni traga slavenskoj likvidnoj metatezi. U današnjem obliku nalazimo samo disimilaciju $l - l > l - n$ kao u piljun $>$ lat. filiolus, lancun — lat. linteolus i t. d. Zašto u tome nazivu čestice nema slavenske likvidne metateze, to se može lako objasniti, ako se ima na umu, da je ime grada Splita bilo više rašireno i bolje poznato Hrvatima, negoli ime obradive čestice, koje je moglo zadržati dugo svoj nepromijenjeni romanski oblik.

Ekavski oblik Splet, koji je i najstariji hrvatski, može se čitati još god. 1240., kada se za ime luke Splitske na Braču čita: in campo portus Splectiae.¹⁶

Na taj smo način ubicirali antički Aspalathos u toponomastičkom smislu. Vratimo se sada opet analizi rimskih imena obrazovanih pomoću sufiksa - ianus od genitilnih imena, na osnovu kojih smo stvorili zaključak, da se lokalitet zvan grčkom riječju Aspalathos i u latinskim deminutivnim izvedenicama Spalatheolum nalazio posred rimskih predija ili fundusa. Dalje od Pojišana put Omiša nalazimo uz more lokalitet Žnjân, poznat pod imenom Gospe od Žnjâna.¹⁷ Taj lokalitet zvao se g. 1096. u darovnici Petra Crnoga vinea in Zunano, g. 1250. terre due ad Čunanum, a g. 1301. terrenum in luĝnano, g. 1370. Santa Maria de Zgnano u hrvatskom obliku, u kojem je latinsko naglašeno u prešlo u poluglas i ispalo. Rački u oporuci Marulićevoj iz god. 1501. čita tu grafijsku pogrešno terra ad Zguanum. Tu je Marulić imao svoje zemljište. Teren je dakle bio obrađivan od rimskih vremena. Lakom analizom može se utvrditi, da se u rimsko doba zvao Iunianum (praedium) »Junijev predij«.

Pored ta tri rimska predija, za koja saznajemo iz toponomastičkog istraživanja splitske okolice, postoji još jedan dalje od morske obale za Kilama između Drăgovoda, Sv. Lovre i Turnovca u splitskom polju, a potvrdio ga je Farlati 3, 343 u obliku Barbarano, u izvedenici obrazovanoj također pomoću sufiksa - anus i rimskog kognomena Barbarus. Barbarus presbyter ecclesiae salonitanae bio je g. 530. nazočan na splitskom crkvenom saboru. Ime toga rimskog predija očuvalo se do danas u imenu položaja (Flurname, lieu dit) Brboran sasvim prema našim fonetskim zakonima.¹⁸

Među izvedenicama obrazovanim pomoću pridjevnog sufiksa - anus nalazimo još četiri splitska rimska toponima, koje djelomično ne možemo identificirati s današnjima, djelomično im ne znamo ni pravi oblik, a djelomično ne možemo ih ni etimologički tumačiti.

Ovamo ide najprije iz god. 1119. terra Campanana iuxta sanctum Andream.¹⁹ Ova terra nalazila se po svoj prilici uza crkvicu sv. An-

¹⁶ Sm IV 112. Najstarija potvrda za ethnicum je iz g. 1250; Dragota odъ Splěčanъ Mhj VI 7 — Starine XIII 207.

¹⁷ NVj XXIII 349.

¹⁸ NVj XXIII 340, 2.

¹⁹ Jireček I 61.

drije ispod Marjana na morskoj obali u konfinu Velog Varoša. To je po svoj prilici izvedenica od rimskog cognomena Campanus. Ali od tog rimskog toponima nije se očuvao današnji refleks.

Druga izvedenica toga tipa glasi terra que est ad Cačanam iz god. 1260. Ne znamo, da li je to isto što i possessiuncula Cassan ad Salo-nam.²⁰ Kako se nije očuvao današnji refleks od toga toponima, ne znamo, čemu odgovara c sa cédille. Razumije se samo po sebi, da kod takvih toponima ne možemo ni pomišljati na davanje bilo kakve etimologije.

Treći toponim toga tipa je ad caput de Cumano, koji se čita god. 1119., a g. 1362, ad Cumanum.²¹ Taj možemo točno ubicirati. To je lokalitet Kmân, na Kmanu. Zove se također i Akman. Početno a došlo je krivim rastavljanjem od pod aKmanom. Tako se zove polje i kapelica put Solina. Toponim Cumanum nije izoliran. U srednjem se vijeku zvao Capo Gómena, zapadni kraj Stonskoga rata, Caput Cumanum. Što upravo znači pridjev Cumanum, ne znamo.

Četvrti toponim toga tipa ne možemo ubicirati u splitskoj okolici, ali je jasan i možemo ga etimologički tumačiti. To je Mirculano,²² koji čitamo g. 1119. zacijelo u onakvom obliku, kakav se govorio u splitskom romanskom dijalektu. To je izvedenica od Mercurius. U tom splitskom obliku opažamo disimilaciju $r-r > r-l$.

[2] Latinska toponomastika rimskog perioda okarakterizirana je ne samo izvedenicama obrazovanim pomoću pridjevskog sufiksa -anus, -ianus od rimskih gentilicija i cognomena, nego i izvedenicama obrazovanim pomoću sufiksa -ētum, koji odgovara hrvatskom sufiksu -ik. Oba ta sufiksa dodavaju se osnovama, koje označuju bilje. Jedan od najstarijih toponima toga tipa piše se god. 1096. in Calamito, vinograd darovan samostanu sv. Petra u Selu u Poljicima.²³ U toj potvrdi čitamo vokal i za nenaglašeno dugo latinsko e. God. 1144, čitamo taj isti toponim: vallis que sclavonice dicitur Tirstenic, latine vero Calamet, t. j. u hrvatskom obliku Trstenik, kako se zove i danas uvala, polje i potok put Omiša uz more. Latine znači u ovom slučaju »u splitskom romanskom jeziku«, jer kad bi toponim bio napisan u klasičnom latinskom jeziku, onda bi glasio Calametum. Hrvatski je oblik još potvrđen na natpisu iz god. 1493. Tarstenich, a u Marulićevoj oporuci iz god. 1521. terren a Terstenich. Iz tih potvrda vidimo, da su se već u XII. vijeku lako prevodljivi romanski toponimi u Splitu izražavali hrvatski. Taj ćemo slučaj još jednom vidjeti u splitskoj toponomastici.

Da se u obliku Calamet ima razumijevati izgovor splitskih Romana, to dokazuje i drugi splitski toponim **Lövret**, koji označuje polje

²⁰ Sm V 155; R 31.

²¹ Jirečak I 61. BD XII 101 donosi potvrdu iz g. 1499. Agman.

²² Jireček I 61.

²³ Jireček I 61. Starine XXV 161. R 98 in Tristenico. BD XII 101 god. 1493. navodi splitski izgovor Tarstenich. Kaer 24 drži, da je ovaj Trstenik posred sela Jesenica ispod župne crkve, što ne vrijedi za uvalu.

kod sjemeništa put Poljuda, u pl. Lovrèti za sve čestice u tom polju. Taj toponim čita se u splitskim ispravama od god. 1030, terra de Laureto, g. 1232. terrula que est in Lauretum i t. d.²⁴ Današnji izgovor Lovret dokazuje, da se latinski sufiks -ētum izgovarao u splitskom romanskom govoru -et, i taj se očuvao i u hrvatskom izgovoru. Lauretum je izvedenica od laurus »lovorika«. Toponim je dakle označivao mjesto obraslo lovorom.

[3] Među splitske toponime iz rimskoga doba treba ubrojiti i još nekoje latinske toponomastičke apelative, koje ćemo ovdje nabrojiti.

Ovamo ide najprije Bòl, u pl. Bòli za sve čestice, danas naziv polja put Solina povrh Plòkità. U splitskom romanskom govoru taj je toponim glasio god. 1119 Abal, God. 1192. piše se a Ballo terra, god. 1096. vinea a Ballo. Još se spominje god. 1281. terra de Ballo.²⁵ Ta romanska riječ nema dakako nikakve veze sa hrvatskim apelativom obala, kako se daje kod Smičiklasa II 257, nego je to latinska riječ vallum »šanac«. Taj je toponim izvanredno važan za samu Dioklecijanovu palaču, jer nam kaže, da je palača bila sa solinske strane zaštićena šancem. U današnjim nazivima splitskih ulica dolazi još Bolska ulica izvan Dioklecijanove palače. U dalmatinskoj toponomastici splitski Bol nije izoliran. Poznato je ime mjesta Bòl na Braču,²⁶ koji toponim potječe iz istoga latinskoga vrela.

Jireček I 61 ispoređuje taj toponim s nazivom terram de Bello iz god. 1030, R 39. Ako je to upoređenje ispravno, onda bi izlazilo, da se vokal **a u** splitskom govoru mijenjao u naglašenom položaju u vokal **e**. Tu ćemo promjenu još jednom vidjeti. Hrvatski oblik pojavljuje se god. 1501. u Marulićevoj oporuci terra ad Bol.

God. 1030. pominje se terra de Calbarola,²⁷ očita latinska izvedenica od pridjeva calvus pomoću dva latinska sufiksa -arius i -olus. Tom izvedenicom označuje se isti pojam, koji i našim toponimima Plješivica, Golo brdo, t. j. teren, koji nije obrastao drvećem. Ne zna se točno, gdje se nalazila ta terra de Calbarola. Kako se daruje crkvi sv. Marije u Poljudima, vrlo je vjerojatno, da je današnja uvala Lóra između Punte (od) Poljuda i Brodàrice. I tereni uz nju zovu se tako. Imalo bi se uzeti, da je prvi dio Calba- ispušten. Ali za to žalost nemamo historijsku potvrdu. Da i u tom toponimu imamo trag splitskom romanskom govoru, dokazuje promjena konsonantske grupe -lv u -lb. Ta promjena dolazi samo u romanskom govoru.

U splitskoj toponomastici imamo i latinski prošli particip pilatus u nazivu, koji čitamo god. 1260. terra ad Pilatum, g. 1275. in Pilato, tako i g. 1338. kada čitamo tota mucha de Pilato, aqua de Pilato

²⁴ R 39, Sm III, 394 g. 1232., V 582 god. 1271., X 433, 394.

²⁵ Jireček I 61. Sm II 33, 257, VI 381. R 177. Starine XXVIII 103, XXV 155.

²⁶ Ispor. moju studiju u ljubljanskom Etnologu X—XI, 344—350.

²⁷ R 39. Jireček I 61.

a mari. Tu se spominje još i *via que tendit ad Pilatam*.²⁸ Danas je to pluralni lokalitet Pijati (e), zastupljen sa prijedlozima Kroz Pijate i Pod Pijate uz morsku obalu prema Vranjicu. Značenje je toponima jasno. Označuje teren obrastao sitnom šumom i odgovara našim toponimima Kosmaj ili Kosmeč. A u francuskoj toponomastici piše se tako Montpelé. Značajno je samo, da je latinsko *l* zamijenjeno sa hrvatskim palatalnim *lj*, čemu u splitskom govoru odgovara *j*.

Uz Pijate nalazi se uvala Dūje, također pluralni toponim za oznaku svih čestica ž. r. To je obala prema Vranjicu, gdje se izgovara Dūlje. Duje je prema tome splitski čakavski izgovor. U dokumentu iz god. 1338. čitamo u singularu ovaj toponim: *lapides qui sunt super vallem de Dula, via que vadit ad Dulam*. U istom dokumentu piše se i *geminirano l super Dullam*.²⁹ Prema tome *geminata* označuje palatalno *l* kao i *Pillatum*. Današnji pluralia tantum nastali su zbog toga, što se tim toponimima označuje više čestica. Duje potječe od latinskoga neutra plurala *dolia* od *dolium* »bačva«. Takav toponim nalazimo u Splitu (blizu grada) i u hrvatskom nazivu Bačvice.³⁰ Vjerojatno je to metaforički toponim.

God. 1030. potvrđen je toponim, koji se danas izgovara također u pluralu u splitskom govoru kao Pōvut (d), a u Vranjicu Pōljud u singularu. U književnosti se piše samo u pluralu Poljudi. Najstarije potvrde su u mletačkom obliku *terre de Paludo, sancta Maria de Paludo*, tako i g. 1060., 1078., 1287., 1260. latinizirano *terra ad Paludum*. Istom u XIII. vijeku piše se ispravno latinski *de Palude*, tako 1284., 1286., a u Marulićevoj oporuci g. 1521. u talijanskom pluralu: *nostro orto col pozzo appresso la via che va a Palludi*, gdje *geminata* također označuje palatalno *lj*, koje u splitskom govoru glasi *j* ili se zamjenjuje sa konsonantom *v* između vokala *o* i *u*. Palatalno *lj* čita se g. 1370. in *Pagliude*.³¹ U tom toponimu imamo također zamjenu jednostavnog latinskog *l* sa palatalnim *lj* kao i u Pijate. Izgleda, da se u tom izgovoru krije jedna varijanta romanskog splitskog govora. Značenje toponima je sasvim jasno »močvara«. Takvi se toponimi nalaze u svim romanskim zemljama, kao i kod nas, naročito u Dalmaciji, Bläto, polje kod Stobreča, ili u augmentativu Blätine, polje put Omiša.

Današnji obalski toponim u pluralu Firule, kojim se označuje polje i uvala za kupanje put Omiša blizu mora, nije jasno potvrđen. G. 1397. čita se *ad Forule terrula parva*, a ranije g. 1290. in *Ferule*, isto tako i god. 1338.³² Budući da hrvatski vokal *i* odgovara naglaše-

²⁸ Jireček I 61, Sm V 155, VI 116, X 344. Posljednja je potvrda veoma važna, jer kaže, kakav je to bio teren; *tota mucha de Pilato, aqua de Pilato a mari*. Prema tome je to bio naziv, koji se odnosio na konfiguraciju obale.

²⁹ Sm X 394. U testamentu Marka Marulića g. 1521. piše Rački grješkom in *Zuglie* mjesto Duglie.

³⁰ Ovaj toponim potvrđen je u Marulićevu testamentu g. 1521., *Starine XXV 161*. Bačvica kao naziv sela ARj I 144.

³¹ Jireček I 61, Sm III 768, V 155, VI 511, 606. R 39, 40, 61, 121. *Starine XXVII 34*. Kod Kavanjina u sing. u Poljudu ARj X 645.

³² Jireček I 61 *Farlati III 343*, *Vjesnik II 39*. Sm VI 701, X 395. REW 3263. ARj III 58 potvrđuje firula i kao ime biljke.

nom latinskom kratkom ili dugom *e*, nema sumnje, da je grafija Forule pogrešna. Naziv je čisti latinski fērūla »šiba«. Hrvatski toponomastički ekvivalenat glasi Šibenik baš u Dalmaciji.

Isto tako nejasno je potvrđen u dokumentima i toponim Pistura. God. 1222. čitamo *monasterium Sancti Benedicti in Postures*, iz čega se može zaključiti, da se radi o romaškom akuzativu plurala ženskoga roda za * Pisturas. To mjesto čita se i god. 1234. *terra sancti Johannis de Posturio*. Vokal *o* mjesto *i* odgovarao bi istoj pojavi u apelativu ponistra »prozor« za latinsko fēnēstra REW 3242. God. 1273. čitamo *totum territorium camardarum communis Spalati quod erat apud pistorium extra murum civitatis juxta paratineas*. U toj potvrđi čitamo dvije splitske romanske riječi *pistorium* »pekarna« izvedenica od latin. *pistor* »pekar« i *paratinea*. O ovoj posljednjoj riječi bit će kasnije govora. U oporuci Marka Marulića iz god. 1521. čitamo *Casa grande sulla strada che va alla Pistora con la botega*.³³ Pistura se nalazi u gradu, t. j. u Lovretu, polju kod sjemeništa put Poljuda.

Iz navedenih se toponima vidi, da je rimska, latinska toponomastika očuvana veoma dobro izvan Dioklecijanove palače. Među latinskim apelativima iz rimskog doba nalazimo još tri u toponomastičkoj funkciji zabilježena u srednjovjekovnim listinama, ali ih na žalost ne možemo identificirati. Ovamo ide najprije *locus ubi dicitur Arca supra terras sancti Stephani* god. 1080. u popisu zemalja Petra Crnoga za samostan u Selu.³⁴ Taj toponim stavljamo među rimske zbog toga, što se kasnije ne ponavlja.

Ovamo ide i toponim Arena, koji čitamo god. 1000. u popisu zemalja kupljenih za crkvu sv. Mihovila u Solinu. G. 1328. dolazi taj isti toponim u *ecclesia sancti Michaelis de Arena a mare usque ad montes*.³⁵ Ni taj se toponim ne ponavlja. Nalazi se po svoj prilici uz morskou obalu blizu Vranjica.

Ovamo ide i rt blizu Dūjā, koji se zove g. 1119. *in capite Panuli*, a god. 1190. *Panolo*, g. 1258. *terra in Paniolo desuper in Murnano*, a god. 1338. *totum Panolum immediate a via que vadit od Dulam*.³⁶ Današnji refleks nije se očuvao. Zacijelo je to metaforički toponim od latin. *pannulus*, što znači »krpa sukna« i t. d.

Ovamo ubrajamo napokon i *ad Spinum terra iuxta terra sancti Nicolai*.³⁷ Značenje je sasvim razumljivo »trn, drač«, ali toponim ne možemo identificirati.

[4] Sada ćemo ogledati toponime iz ranog romanskog perioda, t. j. iz vremena poslije V. vijeka, kad se počinju razvijati posebni romanski govori. Počet ćemo sa prevlakom, što spaja Vranjic sa teritorijem Solina i Splita. God. 1315. tu se nalazi toponim *ad Turricel-*

³³ Sm III 211, 394, 343, g. 1265: *paratinea, ortus in Pistorio*. Starine XXV 161. BD XXXVII 86.

³⁴ R 131. Jireček I 61.

³⁵ R 29. Sm IX 457. Upor. hrv. istoznačni toponim Milo uz Sućurac u solinskom konfinu.

³⁶ Sm II 248, V 83, X 394. Jireček I 62. REW 6203.

³⁷ Sm III 268.

lam.³⁸ Danas glasi Mala Trčela i Pod Trcelu. Tako se zove i uvala kod Vranjica. To je diminutivna izvedenica obrazovana pomoću romanskoga složenog sufiksa -icellus. Toponim znači »tornjić«. Odgovara našem toponomastičkom ekvivalentu Turnac ili talijanski Torretta. Tu je bilo zacijelo nekakvo srednjovjekovno utvrđenje.

Podno Marjana, gradu na zapad, nalazimo uvalu zvanu Kašün ili Kašjün, u splitskom čakavskom govoru. Ribar u Vranjicu izgovara Kršün, úna. I polje se uz tu uvalu zove tako. To je romanska diminutivna izvedenica castellione od castellum. Taj posljednji toponim dolazi također malo dalje kod hotela Split kao hrvatski diminutiv Kaštilac. Ta romanska izvedenica često dolazi u Dalmaciji, počevši od naziva otočića Košljuna na Krku.³⁹

U kategoriju splitskih ranih romanskih toponima računam i plurale tantum žen. roda Plòkrite ili Plokite za oznaku svih čestica, koji Farlati III. 334 piše Plochita (g. 1397.) u singularu. Tako nazvan lokalitet nalazi se put Solina desno od ceste kod Zavoda Javne dobrotvornosti i označuje polje. Toponim je latinska izvedenica obrazovana pomoću sufiksa -atus od grčke riječi πλάζ > ploka »okrugli kamen«. Taj toponim bez sufiksa čita se god. 1191.: incipiente vero a placca et alii lapides qui ibi iacent in via.⁴⁰ Te godine označuju se mede hereditatis in Dilato, koja pripada samostanu sv. Benedikta u Splitu. Riječ placca pripada zacijelo romanskom splitskom govoru, a označuje »obli kamen«. Ta riječ u izvedenici sa sufiksom -atus u žen. rodu još i danas živi u splitskom govoru, u obliku plokata, na pr. Plokata sv. Duje, čime se označuje »trg, popločeno mjesto«. Prema tome Plokite pokazuje promjenu naglašenog vokala **a** u **i**. To će biti također jedna pojava splitskog romanskog govora, jednako kao na Krku Kimp za latinsko Campi. Ta je konstatacija vrlo važna, jer nam kaže, da i hrvatski oblik Split možemo tumačiti iz lat. lokativa Spaleti. Toponim Plokite označivat će teren, na kojem je bilo okruglog kamenja, koje se zove grčkom riječi πλάζ, πλακός.

Još imamo i četvrti rani romanski toponim. To je Sirobuja u splitskom čakavskom govoru, a u solinskom Sirobulja. Tako se zove polje put Omiša lijevo i desno od ceste. Potvrđen je god. 1361. u mletačkoj grafiji terra de Sirobugla. Jireček donosi potvrde iz god. 1315. i 1343. iz splitskih notarskih knjiga: ad Seroboie, Serobullia, Sirobuglia. U Marulićevoj oporuci iz god. 1521. pominje se dva puta njegov posjed teren in Sirobuglia.⁴¹ Taj toponim potječe od latin. imena mirisave biljke serpullum. Ali toponim ne smijemo stavljati među rimske zbog toga, što pokazuje vokal **a** > **o** umetnut između konsonanata **rp**-, i što pokazuje promjenu **p** u **b** baš kao u narječju grada Velletri serabullu. Izgovor konsonanta **l** kao **lj** našli smo i u Pijate i u Poljudi.

Toponimi od apelativa, koji se upotrebljavaju u splitskoj topono-

³⁸ Jireček I 62. NVj XXIII 348, 13. Nalazi se na t. zv. Paparelinu baščunu.

³⁹ Upor. moju studiju u Aglit. XXIV 27§ 30. ARj V 385.

⁴⁰ Sm II 131. ZrP L 520. ARj X 82 navodi riječ plokata iz istarske narodne pjesme bez značenja.

⁴¹ ZrP LIV 490. Jireček I 62. Sm XIII 158. REW 7860. Starine XXV 161.

mastici ranog romanskog perioda, veoma su brojni i mi ne mislimo, da ih ovdje možemo sve izbrojiti.

Još ubrajam ovamo ponajprije terra ad Arcus iz g. 1250. Taj toponim piše se 1226. terra iuxta Arcos. Toponim se odnosi zacijelo na svodove vodovoda ili druge kakve zgrade. Interesantnija je diminutivna izvedenica odatle, koja se čita g. 1338. Arcuzo, a g. 1260. se piše Arcutio. Još je značajnija potvrda što je čitamo kod Farlatija 3, 355: Arcuzo, quod sclavice dicitur Na Luzaz g. 1397. To je današnji Lučac istočno od luke izvan Dioklecijanove palače. To je izvedenica od apelativa arcus dobivenog pomoću diminutivnog sufiksa -uceus. Toponim je lako prevodljiv i on se u hrvatskom prijevodu očuvao do danas. Latinska riječ arcus upotrebljava se dosta često g. 1338. za ostatke rimskih lukova u Solinu. Te godine čitamo: una petia de terra sub arcubus, terra subtus magnos arcus ex parte occidentis, ex parte boree supra magnus arcus terra, ad ripam supra minimos arcus.⁴²

Interesantan je i toponim, što ga čitamo g. 1069. u imenu svjedoka Gregorius presbiter in Asca.⁴³ Ni taj toponim ne možemo ubicirati. Značajan je utoliko, što sadržava langobardsku riječ aska, nje-mački Äsche »jasen« REW 705.

Ne znamo, kako imamo shvatiti toponim terra de Bello g. 1030.⁴⁴ u oporuci nadbiskupa Pavla. Kako smo naprijed rekli, taj je toponim Jireček upoređivao sa Ballo, koji smo identificirali sa Bol. Moguće je ipak, da se u njemu sakriva romanski pridjev bellus »lijep« ili čak hrvatski pridjevski toponim srednjega roda Bijelo. U Solinu ćemo naići na Belaj, o čemu v. niže.

Rani romanski toponim je ad Calcara, koji čitamo g. 1171., kada se označuju zemlje u Dillatu.⁴⁵ To mjesto nalazi se negdje kod studenca (puteus) Malun u Kaštel Gomilici. Značenje je jasno »vapnenica«, toponomastički apelativ, koji u dijalektičkom obliku japnenica dolazi bezbroj puta u Dalmaciji (upor. i ARj. IV 462).

Današnja teritorija Poljica, potvrđena u hibridnom pridjevu latinsko-starohrvatskom polsticus, zvala se u splitskom romanskom govoru u pluralu Campi, koji doduše nije nigdje potvrđen, ali je potvrđen odatle izveden ethnicum Campisani, koji čitamo g. 1180. u darovnici Petra Crnoga.⁴⁶ Sufiks -isani, koji vidimo u ovoj izvedenici, sastavljen je od dva lat. sufiksa -ensis, vulgarno latinski -esis i od -nus. Odgovara tačno hrvatskom ethnicumu Poljičani, koji čitamo g. 1390. Pollizanos.⁴⁷

Ovamo ide terra ad Callem strictum g. 1252.⁴⁸ Značajan je muški rod lat. riječi callis. Današnja ubikacija za ovaj splitski toponim nije poznata.

⁴² Sm III 260, IV 428, X 344, 395, Jireček I 61. Ad Arcuzani quicquid est ab ipso Arcuzo usque ad vineam inter duas vias. Kaer 80.

⁴³ R 76.

⁴⁴ R 39. Jireček I 61.

⁴⁵ Sm II 131.

⁴⁶ R 135. Šišić 283.

⁴⁷ Mhslm IV 281.

⁴⁸ Sm IV 510.

Lat. Crux dolazi također kao toponim u splitskom romanskom govoru. Čitamo ga g. 1119, in loco qui Cruce vocitatur, g. 1266, terra posita ad Crucem. Značajna je potvrda iz g. 1229, terra de Cruco, ako nije štamparska grješka.⁴⁹ Ta potvrda govori, da se lat. riječ izgovarala i u Splitu jednako kao i na Krku, t. j. c pred e kao k (veljski **krauk**).

Interesantan je toponim Dillatum, oznaka baštine, koja je bila darovana samostanu sv. Benedikta u Splitu. Čitamo ga od g. 1171, pa sve do god. 1301, i dalje još sve do g. 1359., čak i u oporuci Marka Marulića g. 1521, terren al Barcagno a Diladi sa mletačkim prelazom međuvokalskog t u d.⁵⁰ To je lat. pasivni prošli particip od glagola differre. Don Frane Bulić identificirao ga sa Vlačine pokraj Gomilice. Hrvatski toponim Vlaka često dolazi u dalmatinskoj toponomastici. Označuje dužu njivu. Prema tomu je naš naziv prijevod sa latin. ili obratno, latinski je toponim prijevod sa hrvatskoga.

Diminutivni toponim Funtaneila, od fontana, koji čitamo g. 1119., ako ne sadržava krivo čitanje, predstavlja možda splitski romanski izgovor.⁵¹

I fons, fontis, primitivum od fontana, dolazi također u splitskoj ranoj romanskoj toponomastici. G. 1293, čitamo ad Sanctum Johannom de Fonte. Takav naziv dolazi g. 1338, za oznaku lokaliteta Ad Fontes sub puteo. Taj se nalazi in Calameto, t. j. kod uvale zvane hrvatski Trstenik. G. 1260, pominje se isti lokalitet Ad Fontes.⁵²

Značajan je toponim, koji čitamo g. 1260., terra de Garcutto.⁵³ U njemu se možda sakriva talijanska riječ gargotta. U splitsko-romanskom izgovoru označivat će tople sumporne izvore u Splitu.

G. 1069., kada nadbiskup Lovro osniva ženski samostan sv. Benedikta u Splitu, čitamo terra, que prope monasterio est que dicitur ad Gusternam.⁵⁴ Splitski romanski oblik gusterna stoji mjesto klasičnog latinskoga cisterna. Nalazi se i u jeziku Marulićevu. Vokal e mjesto i (gustirna) drugdje u Dalm. slaže se e u **Lovret**. Bit će značajka splitskog romanskog govora.

Među rane romanske splitske toponime računam i splitski oblik kostil, koji čitamo i kod Marulića. U njegovoj oporuci iz g. 1521, pominje se terra ad Chostilaz.⁵⁵ Danas je to lokalitet Kaštilac blizu hotela Split ispod Meja pod Marjanom. U današnjem refleksu vidimo, da je stara hrvatska korektna zamjena nenaglašenoga latin. a sa o napuštena pod utjecajem novije posuđenice kaštio, kaštela.

Diminutivni toponim Ad Laculos od lacus »lokva« čitamo g. 1260., a 1397. potvrđuje ga Farlati III, 343 i u hrvatskom prijevodu ad La-

⁴⁹ Jireček I 61. Sm V 399, III 308.

⁵⁰ Sm II 131, Jireček I 62. Barcagno zove se danas Brodàrica, gdje su se iskrcavali Sućurani.

⁵¹ Jireček I 61.

⁵² Sm VII 142, 143, X 395.

⁵³ Sm V 155. REW 3685.

⁵⁴ R 77.

⁵⁵ Starine XXV 155.

culos, sive ad Loque.⁵⁶ To je već treći put, što susrećemo lako prevodljive splitske toponime romanskoga podrijetla u hrvatskome prijevodu.

Među rane romanske toponime valja ubrojiti i Klis. Najstarija potvrda za nj glasi Clusan g. 852., što se ima čitati Clusam.⁵⁷ To je vulgarnolatinski prošli particip clusus mjesto klasičnolatinskoga clausus »zatvoren«. Već car Konstantin tako je shvaćao značenje toga toponima.

Kod označivanja položaja u splitskom dokumentu Petra Crnoga iz g. 1080. čitamo i jednu splitsku riječ romanskoga podrijetla: supra terra Sancti Stephani sub rupe que vulgo dicitur lau.⁵⁸ Splitsku romansku riječ lau, koja se u darovnici Petra Crnoga prevodi na klasičnolatinski rupes »hrid«, potvrdio je za dubrovački romanski govor car Konstantin. Na osnovu te riječi on je tumačio postanak toponima Raúse za kasniji Ragusa.

Značajnije je, što u splitskom dokumentu iz g. 1171. čitamo tu istu riječ kao toponim u deminutivnoj romanskoj izvedenici obrazovanoj pomoću sufiksa -cellus: subtus monte ad Laucelle.⁵⁹ Taj se lokalitet nalazi također in Dillato u Kaštel Gomilici.

Od imena stabla laurus »lovor«, od čega smo već konstatairali izvedenicu Lovret, postojala je još i izvedenica obrazovana pomoću pridjevskog sufiksa -aneus, koju čitamo g. 1338. usque ad mare quod est versus Lauraneam.⁶⁰ Današnji refleks nije se očuvao.

Diminutivna izvedenica obrazovana pomoću sufiksa -icellus od mons, montis nalazi se također među splitskim romanskim toponimima g. 1030., kada čitamo terram in Monticello, darovana samostanu u Poljudima.⁶¹ Taj toponim dolazi i kao apelativ dosta često u splitskim listinama, ali ne u splitsko-romanskom izgovoru kao drugdje na jadranskim otocima, ispor. Munčel (na Krku i na Ižu).

Hrvatski se refleks očuvao vrlo dobro do danas od toponima Mons Crassus »debelo brdo«, koji piše arcidakon Toma ad Montem Crasum, gdje je g. 1180. bio ubijen splitski nadbiskup Raynerius, odatle kapela sv. Arnira kod sela Dubrave u Poljicima. Darovnica Petra Crnoga piše taj toponim u vulgarnolatinskom obliku g. 1080. ecclesia S. Martini que est sita in Monte Grasso. Isto tako g. 1106. insula que in Montem Grassum est. Papinska listina iz g. 1192. kao i listina iz g. 1207. pišu ga u klasičnolatinskom obliku.⁶² Hrvatski glasi Muto-gras. Značajno je, da taj toponim, koji je bio isto tako lako prevodljiv kao i Calametum, Ad Laculos ili Arcuzo, ipak nije bio preveden, uza sve što se i u hrvatskoj toponomastici nalazi toponim Debelo brdo.

Na rijeci Jadru u Solinu nalazimo toponim Ad Muros g. 1338.⁶³ Današnji refleks nije očuvan.

⁵⁶ Starine XXVII 34. Jireček I 61.

⁵⁷ Upor. moj članak ZrP XXXVI 647, 5. Vokal i za lat. ū čita se g. 1069 R. 73.

⁵⁸ R 129.

⁵⁹ Sm II 131.

⁶⁰ Sm X 394.

⁶¹ R 39. Jireček I 61.

⁶² Sm II 17, 251, III 70, IV 453, VIII 380, IX 437, Mhslm V 228, R 133. Thomas Archid. 74. Kaer 23.

⁶³ Sm X 395.

Značajna su još dva toponima, od kojih jedan glasi g. 1343. Ad Petram magistrum, a drugi Ad Petram tonatam g. 1328. i 1343.⁶⁴ Od drugoga daje Farlati za god. 1397. III, 344 hrvatski prijevod u genitivu Trischienoga Kamicha. Prijevod prvoga toponima ne postoji.

Među splitske toponime ranog romanskog podrijetla ubrajam i terrenum de Ponte sicco iz g. 1301.⁶⁵ Taj toponim dolazi u hrvatskom prijevodu »Suhi most«. Tim nazivom označivali su stari Splitski solinski ili splitski rimski vodovod.

Za hrvatski termin rat ili rt ili art, koji je danas u Dalmaciji zamijenjen sa punta, postojao je u splitskom romanskom govoru izraz promunctorium,⁶⁶ koji smo našli i na drugim dalmatinskim otocima, ispor, toponim Prantur na Cresu i Premantura u Istri.

Sabulum »pijesak« nalazi se također kao toponim, na pr. g. 1173. ecclesia sancti Michaelis in Sabulo ili još ranije 1000. terrenum prope litus maris sub Subulo.⁶⁷ Taj toponim, koji odgovara hrvatskoj pozajmici salbun, nalazi se dosta često i u hrvatskom pridjevskom ekvivalentu Piščena⁶⁸ i t. d.

Nije razumljiv toponim terra ad Saculi,⁶⁹ koji čitamo g. 1232., ako je to deminutivna izvedenica od saccus »vreća«.

Razumljivi je toponim terra posita ad Scalellas, koji čitamo g. 1338.⁷⁰ To je romanska deminutivna izvedenica od scala u značenju »stepenica ili stijena«. Koje se od tih značenja ima razumjeti u splitskom toponimu, ne možemo znati, jer se nije očuvao današnji hrvatski refleks, pa ga ne možemo ni ubicirati.

Vrlo važan je toponim Mucla longa, koji čitamo u testamentu Petra Crnoga g. 1080.⁷¹ Toponim Mucla dolazi još u Zadru u nazivu rta Puntamica. Drugi dio toga naziva tumačili su Talijani lat. rječju amica, što nije ispravno, kako pokazuje najstarija potvrda Mucla. Dugo lat. u prešlo je u hrvatskom izgovoru u vokal i jednako kao u riječi i mir za lat murus, ili kao u Diklo za de Uculo. Prema tome Talijani su hrvatski izgovor *mikla krivo interpretirali. U Splitu dolazi još ta ista riječ kao obični apelativ g. 1338. u izrazu tota muclia de Pilato.⁷² Pored muclia piše se i mucha. U Zadru, kako već rekosmo, piše se Mucla bona. To je predrimska riječ mūtulus »granični kamen«. Ta riječ nalazi se i u rumunjskom muche »okrajak«, u tirolsko-talijanskom mokli »hrpa kamenja«. Terra a Mucla longa u pomenutom testamentu mora da se nalazi negdje u Poljicima ili u okolini Splita. Današnji refleks nije se očuvao, koliko se dosada zna. Značenje splitsko-romanske riječi Mucla ne može se tačno utvrditi. Prema po-

⁶⁴ Jireček I 62.

⁶⁵ Sm VIII 6.

⁶⁶ R 129 = Šišić 279, Sm X 344.

⁶⁷ R 28, Sm II 133.

⁶⁸ Također položaj u Splitu, polje put Omiša lijevo od ceste, Piščina.

⁶⁹ Sm III 367.

⁷⁰ Sm X 433.

⁷¹ R 131 = Šišić 280.

⁷² Sm X 394, REW 5779, Bartoli II 307 začudo ne spominje splitski toponim, a spominje zadarski Mucla bona.

tvrdi iz g. 1338. čini se, da se radi o kamenitoj obalskoj površini. Lucić ima kod Divulja toponim Muchina. U rapskim računima pominju se tres ili duo partes de la Muchia. G. 1283. pominje se Mucla locus in comitatu Auserensi⁷³ (= Osor). Poznata je još Mugla civitas in Istria, danas Milje, talijanski Muggia kod Trsta. Kako se iz tih navoda vidi, taj toponim bio je vrlo raširen u jadranskoj zoni. Kakvu konfiguraciju obalskog terena označuje, to će se još morati istraživati.

U topografskim naznakama splitskim češće susrećemo lat. komparativ maior u značenju magnus. To odgovara potpuno rumunjskome mare i krčko-romanskome mauro »velik«. Ti oblici također potječu od lat. komparativa maior. G. 1191. čitamo:⁷⁴ a summitate maioris montis qui est intra Smoquizam et Labenam (= Labin kod Splita).

Sorbus »oskoruša« dolazi također kao toponim u splitsko-romanskom izgovoru: vinea que est a Surbo g. 1080. u testamentu Petra Crnoga.⁷⁵ Taj toponim mora da se nalazi negdje u Kaštelima.

U oporuci nadbiskupa Pavla iz g. 1030. pominje se terra de Torretta. To ne bi bio interesantan toponim, kad ne bi postojala za nj varia lectio Torezza. Takav toponim čitamo još g. 1181.: a saxo in loco qui Turrizze vocatur, in qua est sculptum signum S. Benedicti.⁷⁶ To je bila granična točka hereditatis in Dillato. Čini se, da je pored romanskog deminutivnog sufiksa -ittus u splitsko-romanskom postojao oblik* -ittius > -ezza, iz(z)e. Ovaj posljednji oblik nalazimo u diminutivnoj izvedenici od lat. riječi vallis »uvala«. Taj diminutiv čitamo dva puta, i to g. 1189. in loco vero qui dicitur Valizi est magna vinea (zemlja Sv. Petra kod Trogira) i drugi put g. 1229. et terram . . . que est in Valesa sancte Marie de Taurello u Splitu.⁷⁷

U naznaci međa hereditatis in Dillato pominje se: incipiente a capite qui Vipera nominatur, usque ad lapis in qua est fixum clavis ferreum. Naziv brda Vipera dolazi i g. 1188. i g. 1200.⁷⁸

Od ranih romanskih toponima, koji nisu potvrđeni u listinama, pominjem naziv položaja Karala u konfinu Velog Varoša. To je očita latinska riječ carraria »kolni put, kolnik«. U tom toponimu konstati-ramo još jednom poznatu disimilaciju r-r > r-l.

Među rane romanske toponime stavljam i naziv rta (punta) Stürina, koja se nalazi u uvali Kašjuna podno Marjana. Ni taj toponim nije potvrđen u dokumentima, ali sadržava bez sumnje lat. riječ storea > hrvatski stura s našim augmentativnim sufiksom -ina.

U tu seriju ide i naziv splitske bašte g. 1251.: ortus de Solarata Sm IV 446. Taj toponim ne možemo na žalost identificirati, jer takav naziv ne postoji više u Splitu, ali je etimologijski sasvim jasan. To je izvedenica pomoću lat. sufiksa -atus, koji znači snabdjevenost nečim, od imenice solarium, riječi koja je ušla i u naše primorske dijalekte u li-

⁷³ Mhslm I 136, V 231, 232.

⁷⁴ Sm II 250.

⁷⁵ R 131 = Šišić 281.

⁷⁶ R 39, Sm II 131.

⁷⁷ Sm II 240, III 308.

⁷⁸ Sm II 131. Jireček I 62.

ku slâr (šibenski otoci), solar (Dubrovnik) »trijem, doksat, balkon«, U bašti je prema tome bila i sjenica.

Među rane romanske toponime treba ubrojiti iz testamenta Petra Crnoga g. 1080. R 127, 128, 129, 29. Saline u Solinu. Taj se isti lokalitet pominje i g. 1096., 1200. i 1338. U hrvatskom se obliku piše g. 1171. terra ad Solinne suptus Malcin lugo Sm II 131. Nije nemoguće, da se taj isti solinski toponim u hrvatskom prijevodu nalazi g. 1338. u popisu imanja sv. Dujma: territorium que est in Slanemo Sm X 396. U tom čudnom obliku sakriva se zacijelo hrv. padež: u Slanom. Današnje Slâno kod Sućurca dolazi i u charta retractata iz g. 1000.: terrenum in loco dicto Slano in Valle. Taj teren bio je darovan Sv. Mihovilu u Solinu.

[5] Pored tih dviju kategorija predslavenskih toponima, iz kojih izlazi, da je Dioklecijan sagradio svoju palaču na terenu, gdje su se nalazili brojni rimski prediji i koji je bio nastanjen romanskim živiljem, koliko se očuvao nakon propasti Solina, nalazimo na ovoj teritoriji i vrlo razvijenu ranu romansku toponomastiku kršćanskoga podrijetla. Ovu karakteriziraju složenice od lat. prijevoda sanctus u hrvatskom liku sut i od kršćanskog svetačkog antroponima. Ovamo ide najprije Sućidâr, naziv polja i ruševine kapelice put Solina nedaleko od ceste, u pl. Sućidri za sve čestice polja. Farlati III 339 pominje ovdje terra Sancti Isidori, ali je toponim još ranije potvrđen kod Račkoga iz god. 1096., kad se tu pominje vinea a sancto Ysydoro darovane Sv. Petru u Selu.⁷⁹ Tu je i Marulić imao svoj posjed, koji Rački možda krivo piše Suuidar. Na Krku glasi taj toponim San Sidro zapadno od grada. Fonetski razvitak hrvatskog oblika nije sasvim jasan, jer se čini, da je zbog disimilacije s -s isplalo drugo s. Pretpostavlja se* sut Jidar mjesto* Jizdar.⁸⁰

Drugi je toponim ovoga tipa Sanctus Cassianus, potvrđen isto tako rano god. 1096. kao vinea (ager) darovana Sv. Petru u Selu ad S. Casiano; god. 1251. ad S. Casianum prope amendulas; god. 1338. post S. Casianum penes Spalatum.⁸¹ Danas je to Sukojišan, polje i ostaci kapelice nedaleko od ceste put Solina. Taj je toponim, jednako kao i Pojišan, vrlo važan za proučavanje splitskog romanskog govora i hrvatskih refleksa, koji se na njemu osnivaju. O tom će se govoriti u trećem dijelu ove rasprave.

Treći je toponim ovoga tipa Sustjepan, ili Sùstipan u splitskom čakavskom govoru, polje i groblje okolo, gradu na jug. I taj lokalitet potvrđen je vrlo rano, kao vinea que est ad sanctum Stephanum, darovana samostanu sv. Benedikta g. 1119. G. 1207. nalazi se tu ecclesia S. Stephani ante Spalatum.⁸²

⁷⁹ R 177. Starine XXV 160; terren a Suuidar u testamentu Marulićevo sadržava krivo čitanje mjesto Sucidar.

⁸⁰ Upor. Sm IX 213, g. 1324. ad fenestras Isdorii kao splitski romanski oblik. Prema tomu bi se tumačio gubitak konsonanta s na osnovu disimilacije s—s > s—0.

⁸¹ R 177. Sm IV 449, X 395.

⁸² Sm II 32, III 70.

Četvrti je toponim ovoga tipa Sütikva, brdo i polje kod sela Mravinaca na rubu teritorije staroga Splita. To je Sancta Tecla. Tako se zove brdo god. 1328., kada se označuju međe grada Splita u parnici sa Šubićima.⁸³

Postoje još dva toponima toga tipa, i to Supäval, polje i ostaci kapelice gradu na sjever put Solina,⁸⁴ i Sutroñjice srušena kapela, gradu na sjever blizu klaonice. Kod ovoga posljednjega toponima značajno je to, što je latin. pridjev sanctus u hrvatskom refleksu vezan sa čistom hrvatskom riječi.

Skraćeni oblik sut dolazi u Smijovača, hrvatska izvedenica obrazovana pomoću sufiksa -ača, od pridjeva* sut Miholj. Tako se zove polje put Omiša lijevo od ceste. Solinjani izgovaraju krivo j sa lj Smiljovača, jer misle, da je splitsko j ovdje refleks za palatalno lj. To je jedan slučaj Dauzatove fausse regression, ili kao kad se u našim jekavskim narječjima govori krivo kupjena mjesto kupina.

Svi ti toponimi označuju rano kršćanstvo u Splitu. Hrvati su u VII. vijeku došli u kraj, koji je bio posvema kristijaniziran, barem što se grada tiče.

Nalazimo ipak jedan toponim, iz kojega bi se moglo zaključiti, da je izvan grada bilo još starih poganskih ostataka. Toponim, koji se mogao odnositi na to staro poganstvo, glasi Smrdećac.⁸⁵ Tako se zove polje i bunar put Omiša uz cestu. Smrdećac označuje »mjesto, koje smrdi«. Budući da g. 1314. pominje ovdje Farlati III 339. Ad aquas fetidas, g. 1315. An Puteum fetidum Jireček I. 62. sam ovaj toponim može da se odnosi baš na smrdljivu vodu, ne na poganstvo; ali put Omiša blizu mora nalazi se polje, koje se zove Pazdigrad »smrdljivi grad«, kojim se označuje Sv. Lovro in Paganesimo, t. j. poganskom kraju.⁸⁶ Kapelica sv. Lovre postoji i danas. Onaj dodatak in Paganesimo potječe od don Frane Bulića. Da li se baš radi o rimskom poganstvu, nije sasvim sigurno, jer bi se moglo raditi i o slavenskom, budući da u Poljicima imamo brdo nazvano Perun. U životu biskupa Agapeta od Epetiuma, god. 1270. čita se doduše regio paganorum. Ali je razmak vremena između III. vijeka i vremena, kad dolaze Hrvati, dosta velik, a da bi se moglo misliti, da se do vremena dolaska Hrvata ovdje moglo očuvati rimsko poganstvo. Zbog toga se toponimi Pazdigrad i Smrdećac mogu odnositi i na slavensko poganstvo. Mjesto Perun, na kojem je bio vinograd potvrđeno je g. 1090., 1178. i 1187.⁸⁷ Kod Žrnovnice u Poljicima postoji brdo Perun i deminutiv odatle Perunić za oznaku vode, koja ne presušuje.

⁸³ Sm IX. 437, X 394. Mhslm V 227. Ispravniji oblik Sutikla navodi Jireček Christl. Element kao ime groblja u Podgori.

⁸⁴ Potvrđen g. 1119. terra ad sanctum Paulum iuxta mare, Sm II 33.

⁸⁵ Splitski izvjestitelj ne razlikuje čič i izgovara redovno č. Tako i don Frane. Postoji i čisti pridjev Smrdeć mjesto izvedenice, BD XVIII 214. Starine XXV 155, god. 1501. terra ad Smerdechiaz.

⁸⁶ Ispor. Jacques Zeiller, Paganus, Paris 1917, 69 bilj. drži se Bulićeva mišljenja, da se radi o solinskim poganima, koji su se ovamo povukli nakon pobjede kršćanstva u ovom kraju.

⁸⁷ R 153. Sm II 156, 217.

Rana kršćanska imena dolaze u okolici Splita i bez pridjeva sut ili skraćeniice s-. Tako Dûjmoča, naziv polja i kapele put Solina.⁸⁸

Na rano kršćanstvo upućuje i naziv svetkovine sv. Duje, koja pada na 7. svibnja. U splitskom govoru zove se ta svetkovina sudamnja, od lat. festa sancti Domnii. Vokal a mjesto lat. o upućuje bez sumnje na splitski romanski govor. Očekivali bi i ovdje vokal u mjesto o od imena Domnius > Dujam, g. Dujma. O toj fonetskoj pojavi⁸⁵ bit će još govora u trećen dijelu ove studije.

Među rane kršćanske toponime, što ih čitamo u splitskim dokumentima, treba spomenuti Stòmbrata (g. 1502) ili Stòmbrata za čestice u Bijacijama. Taj se toponim govori i u pluralu. Lat. se piše od g. 892. Sancta Martha.⁹⁰ Prema tome je to jedan od najstarijih toponima ovoga tipa. Za veliku starost govori i likvidna metateza -ar- > -ra- kao u Scardona > Skradin.

Još interesantniji je toponim villa sancti Georgii, koji čitamo g. 1192. i g. 1207., dok ranije g. 839. samo ecclesia sancti Georgii in Putalo, a kod Farlatija III, 344 ecclesia sancti Georgii de Putallo cum villis Sudzuradz in Dillato za g. 1397.⁹¹ Današnji splitski toponim Sućurac, genitiv Sućurca, obrazovan je pomoću sufiksa -ьс od pridjeva* sut Jurь »Sv. Gjurgja, sveto đurdevski«. Stari pridjev bio je supstantiviran pomoću sufiksa -ьс. Iz Farlatija saznajemo, da se villa »kmetovsko naselje« obrazovala uz crkvu i da se ta crkva nalazila najprije na terenu, koji se prema potvrđi iz g. 839. zvao in Putalo. Naziv prvobitnog terena vezao se uz ime same crkve. Zatim je naziv Sućurac potisnuo u zaborav prvobitni naziv terena, koji se danas očuvao samo u nazivu brda Putalj kod Sućurca. Potvrda, što se čita kod Farlatija, kaže i to, da se Sućurac nalazi in Dillato, a za taj smo naziv našli, da se prema Bulićevu tumačenju odnosi na Vlačine u Kaštel-Gomilici. Prema navodu Farlatijevu čini se, da je Dillatum označivao čitavu obalsku teritoriju i Sućurca i Kaštel-Gomilice.

Spomenimo još iz darovnice Petra Crnoga: vinea, terra a presbitero Sancto Maximo.⁹² Taj toponomastički navod važan je za sintaksu splitsko-romanskoga govora. Mjesto klasičkolatinskoga genitiva presbyteri sancti Maximi čitamo prijedlog ad i čisti dativ. Sanctus Maximus postoji kao toponim i danas u Poljicima u obliku Sukmasin u Jesenicama.

[6] Pošto smo ogleдали splitsku toponomastiku od rimskoga perioda pa sve do vremena, kad dolaze Hrvati, red je, da ogleđamo i predrimsku toponomastiku.

⁸⁸ G. 1080. zove se confinium territorii sancti Domnii, Šišić 276. Farlati 339 VI, VIII 344, XXI donosi još ove potvrde Salinas apud aquam sancti Domnii, BD XIV 146 veli, da je dolina Dujmoča dobila ime od izvora sv. Dujma.

⁸⁹ Vokal a mjesto o nalazi se još u kunastra < lat. colostrum u Poljicima, v. moju studiju ZrP XLI, 150, 15. BD XXXI 24 navodi toponim Pod Damjača na zapadu crkve u Srinjinama (Poljica), izveden od Domnius, također s a za o.

⁹⁰ Jireček, Christl. Element, BD XII 141. Govori se i Cućurac na osnovu zakona asimilacije s — ć > ć — č.

⁹¹ Sm II 251, III 70. Jireček I 62.

⁹² R 130, 133, 134. Kaer 22. Ivanišević, Zbornik za narodni život IX 314.

U Veli Varoš ide i Spinūt (i). Taj se toponim govori danas i u pluralu Spinūti za oznaku svih čestica. Tako se zove polje i kapelica kod vojnog nišaništa gradu na zapad. U dokumentima dolazi od g. 1076. ad Spinunti ager. G. 1338. piše sa terra sancte Marie de Spinunto, a g. 1119. in loco qui Spinunti nominatur supra mare. Farlati III, 344 piše ga u femininu in Spinunta, ali će to biti griješka mjesto Spinunto. Griješka će biti i grafija iz g. 1260. in Pinuzo ad Paludem. Taj se toponim piše i sa konsonantom ç (sa cédille) mjesto jednostavnog konsonanta t. Tako g. 1229. terra de Spinunço. Tako i g. 1287. i vjerojatno g. 1260., jer je geminata zacijelo pogrešno postavljena u terra de Spinnuço. U oporuci Marka Marulića iz g. 1501. čita se današnji oblik terra in Spinuto, terren in Spinut,⁹³ gdje je -on pred konsonantom zamijenjen našim u, kako je po pravilu, ispor. takvu zamjenu i u Montem grassum > Mutogras. Prema današnjem hrvatskom obliku činilo bi se, da je prvobitni oblik toponima glasio Spinuntum, ali prema potvdama Spinunço i t. d. vjerojatnije je, da su splitski Rimljani govorili Spinuntium, a tako može i biti, ako se uzme, da je današnji hrvatski oblik nastao iz lat. lokativa Spinuti, kako je toponim i potvrđen g. 1076. i g. 1119. Dočetak -untium slaže se sa *Pituntium (prema ethnicumu CIL III 12794 Pituntinos) danas Podstrana u Poljicima. Još nalazimo sličan dočetak u Maluntum, danas Molunat, kod Dubrovnika. Taj dočetak je indicium za tvrdnju, da se radi o predrimskom toponimu. Upor. Krahe, str. 51. i dalje.

Među predrimske ilirske (?) toponime treba ubrojiti i Epetium, od koga postoji i naziv teritorije u pridjevskoj izvedenici in Epetina CIL III 2386. prema ethnicumu Epetini CIL III 12815. Epetium je bila grčka kolonija s otoka Visa.⁹⁴ Koliko je došlo grčkog utjecaja u vokabular i toponomastiku splitskog romanskog govora, mora se pripisati utjecaju grčke kolonije u Epetiumu. Naziv Epetium nije se očuvao do danas. Ja mislim, da mu se trag očuvao u današnjem toponimu Stobreč. Taj se tumači najlakše, ako se pretpostavi lat. prijedložna složenica extra Epetium, t. j. mjesto, koje se nalazi izvan samoga Epetiuma. Takvo tumačenje, koje se ne da striktno dokazati dokumentima, ali je lingvistički moguće, svjedočilo se pok. don Frani Buliću.⁹⁵

I toponim in Putalo, o kojem je gore bilo govora, mora se označiti kao predrimski zbog toga, što se podudara sa možda tračkim imenom grada Pautalia, danas Kjustendil u Bugarskoj. Što ovdje imamo vokal u mjesto diftonga au, to je kao u nazivu otoka Busi, danas Biševo, koje ime tumačim prema ilirskome ličnom imenu Beusas.⁹⁶

⁹³ Jireček I 62. Sm V 155. Starine XXV 155.

⁹⁴ PW V 2732 — 3 (Patsch) Krahe 23, 87 stavlja među balkansko-ilirska geografska imena. Ali treba imati na umu, da je to i cognomen i da se upotrebljava i kao pridjev portus Epetius u Tabula Peut. Holder, Alt - celtischer Sprachschatz 1444 stavlja ga među keltske toponime i opet bez kriterija.

⁹⁵ Ipak sumnjam u ispravnost tumačenja, otkad mi seljak reče, da se mjesto Dobreč kod Sutine između Muća i Neorića zove i Stobreč. cf. BD XXI 220.

⁹⁶ Upor. moje djelo Slavenstvo i romanstvo.

Slično se tumači i Byzantium prema imenu herosa eponymosa Byzas,⁹⁷ a ovo u vezi sa ilirskim imenom Beuz(s)as, genitiv Beuzantis.

U predrimska imena računam i ime solinske rijeke, koja se danas zove Jadro ili Jader. Ovako se piše na kartama, ali narod u Solinu zove je samo Rika. Mislim, da se najstarija potvrda za nju čita g. 1030. u terra de Adrina.⁹⁸ Na tu rijeku smjera i naziv Sclavi Adriani, koji se spominju jednom u splitskoj listini.⁹⁹ Inače se solinska rijeka zove u dokumentima jednostavno flumen ili fluvius Salonae. Tako g. 1359., 1390., 1328. i 1358., Sm XII 540, 658, Mhslm IV 283. Natpis CIL III 6398 kaže, da se i u rimsko doba zvala samo Rivus. Naziv bit će predrimski kao i Adria, (H)Adra,¹⁰⁰ Ádrion óros (= Dinara).

Glavno predrimsko naselje je Salona, koje rimski i grčki pisci pišu i u pluralu Salonae,¹⁰¹ a očuvalo je svoje ime sve do danas. Dočetak -ona kaže, da se radi o ilirskome imenu kao Scardōna, danas Skradin i t. d. Nekoji grčki pisci su dočetak -ōna identificirali prema svome deklinacionom tipu -ōn, gen. ōnos, t. j. upravo onako, kao što za tal. Ancona, hrvatski Jakin, tal. Valona albansko Vlorë, postoji grč. Ancōn gen. Ancōnos, Aulōn gen. Aulōnos. Budući da za lat. [A]jēmōna CIL III 3846, danas Ljubljana, imamo u 3. v. poslije naše ere potvrđen epihorski oblik Ēman,¹⁰² moramo zaključiti, da Salōna ne predstavlja prvobitni ilirski izgovor, nego grčki akuzativ, koji su preuzeli Rimljani, Starogrčka imena i danas se i u novogrčkom i u romanskom obično održaše u akuzativnom obliku. To vrijedi gotovo za cijeli Mediteran sve do Lusitanije. Antički Narbo Martius glasi danas Narbonne, a Olisipo portugijski Lisboa Za latinsko Salōna mora se prema Eman pretpostaviti ilirski izgovor *Salan. Hrvatski oblik Solin nastao je na osnovu vulgarnolatinske metafonije *Salūnis iz klas. lat. lokativa Salonis. To jest dugo o prema dočetnom dugom i pretvorilo se u dugo u, a ovo u naše današnje i kao i mir za mūrūs. Upor. slični razvitak u slovenačkom Krmin za furlansko Cormons.¹⁰³ Dalje u tumačenju oblika grčkog, latinskog i hrvatskog ne možemo ići. Plurale tantum Salonae tumači se kao i u drugim antičkim slučajevima. Time se izražava veličina nekadašnjega grada.

Kao šesto predrimsko ime treba označiti Massarum, u Vita Domnii § 5 ad radices Massari danas Mosor. U životopisu solinskih mučenika pored Massarum veli se i Tebron. Taj posljednji naziv ne

⁹⁷ PW III 1158, Krahe, Lexikon altilyr. Personennamen 21.

⁹⁸ R 39, Farlati I 415 piše Iadrus.

⁹⁹ Sm II 143.

¹⁰⁰ PW I 402, 1; 417 — 419 (Parsch) Krahe 12. Kod Ravennata dolazi Adra u vulgarnolatinskoj pridjevskoj izvedenici Adrise za klasičnolatinski * Adrense. Da li je to balkansko-ilirski toponim ili venetski ili etruščanski, ne može se znati. Nema kriterija za to.

¹⁰¹ Krahe 33 i moju studiju Remarques sur le pluriel u Mélanges Dauzat, Paris 1951. S upitnikom doduše, Holder, Altcelt. Sprachschatz 1318—1332 stavlja među keltske toponime, bez kriterija.

¹⁰² Kod Herodijana 8, 14 (god. 238.) Upor. moje predavanje na toponomastičkom kongresu 1938. La toponymie et la question du substrat et du superstrat.

¹⁰³ Mišljenje Reichenkronovo.

dolazi kasnije. Kod Ravennasa piše se prvo ime Musaro. Vokal u mjesto *a* bit će ovdje zacijelo griješka. U srednjovjekovnim splitskim dokumentima pominje se prvi put g. 852. (nomina servorum) de Masaro, iz čega se vidi, da su tu pastirsku službu vršili robovi. G. 1078. veli se Montes Massari, a u oporuci Petra Crnoga g. 1080. terrae in Massaro. Dva puta g. 1185. i g. 1207. spominje se totum Massarum kao župa splitske nadbiskupije i kao praedium, a g. 1390. samo a Monte Massaron. Iz tih potvrda izlazi, da se tako nazivala ne samo uzvisina nego i čitav kraj. Ime je bilo dakle teritorijalno, a g. 1078. pominju se ove villae et terra ecclesie spatensis que posite sunt infra montes Massari: Serenine, Gatte, Tugari, Osici, Debric, Dlanoce, Vollari et Cremene.¹⁰⁴ To su današnja poljička naselja Srinjine, Gate, Tugari, Osik i Kremen, dok su nam Debric, Dlanoce i Vollari nepoznati. Fonetski Massarum naliči na Cattarum, koje je također predrimsko ime. Nejasna ostaju druga imena ove teritorije: Tebron, Umone. Po nenaglašenom sufiksu — arum može se zaključiti, da se radi o ilirskom toponimu. Upor. Krahe 57.

Iz starine potvrđeno nam je također ime naroda Manii.¹⁰⁵ Izražavalo se mišljenje, da se to ime očuvalo do danas u splitskom gradskom toponimu Manuš. Ali se to ne da dokazati na osnovu historijskih potvrda. Splitski dokumenti šute o nazivu Manuš.

U splitskoj toponomastici očuvala se do danas još predrimska riječ Grippa kao toponim i kao apelativ u pluralnom nazivu Gripe, tal. Grippi, polje i vojnička kasarna gradu sa sjeverne strane. Pominje se prvi put g. 1144.: exinde (t. j. od Trstenika) autem sursursum in parte aquilonis ad grippam que est iuxta agro in quo sunt petre que sclavonice brus nuncupantur. U toj potvrdi grippa je apelativ i znači vrstu litice. Taj apelativ postoji i drugdje na dalmatinskim otocima u izgovoru Fripa i Hripa, a znači jednu vrstu litice. Kao pravi toponim pominje se g. 1324. terra capituli ad Grippe.¹⁰⁶

Među predrimska imena pripada možda i toponim Škràpe. Tako se zove kamenito polje na Putu za Omiš lijevo od ceste. U splitskom govoru škrapa je apelativ u značenju »šupljotina između kamenja«. Ta riječ dolazi u kotorskom latinitetu u obliku Criapis. Može biti lat. porijekla, ako je to postverbal od crepo, -are »raspuknuti se«, ali može biti i identična sa predrimskom riječi crepp — ili grepp; koja se nalazi u talijanskim i retoromanskim dijalektima.¹⁰⁷

Među predrimska imena ubrajam i ime potoka Gargenus u Solinu, koji se pominje u darovnici Petra Crnoga g. 1080. u rečenici: et

¹⁰⁴ Krahe 29, 39. U antičko doba nije potvrđen. Ravennat daje Umone, pisano i Unione, Uianie, Jonopen i Junope kao sporedna imena za Musaro. Umone može se upoređivati sa Oppidum Emanio kod Ravennata, Krahe 23. R 5, 114, 132. Sm II 193, III 70, Mhslm IV 281, 283. PW XXXI/2 771 (Fluss).

¹⁰⁵ PW s. v. i Arheološki karte Solina i okolice.

¹⁰⁶ Sm II 56, IX 212. Jireček i 62. Don Frane je bio mišljenja BD XXV 12, da se radi o imenu gotskih generala Azinarija i Gripe iz g. 535. To se mišljenje ne može održati, jer je grippa kao apelativ potvrđeno u dalmatinskom latinitetu. Upor. moj članak u ljubljanskoj Slavističkoj reviji III 354.

¹⁰⁷ JF XII 97 i dalje. REW 3863.

ad alium murum ubi fuit pons ad torrentem qui vocatur Gargenus.¹⁰⁸ Ne može se pravo znati, da li je to današnji solinski potok zvan Kapljuč ili Grljevac. Ime Gargenus pominje i Jireček I, 61. Čini se, da sadržava onomatopoeitsku osnovu garg, ali dočetak nije latinski.

Predrimaska riječ mogla bi biti i terra (sc. ripa) in Balicha g. 1209¹⁰⁹. Jireček I, 61 pominje također terra Balechia iuxta terra Pachiare oko g. 1119. Moglo bi biti, da se u tom toponimu sakriva Marulićeva riječ bleča, koja dolazi u Juditi III. stih 153—4:

Da još na daleče od grada stojahu
poduboke bleče, gdi vodu cripahu grajani.

[7] Pored navedenih slojeva u predslavenskoj splitskoj toponomastici treba razlikovati još i grčki sloj, koji brojem daleko zaostaje za rimskim i ranim romanskim. Taj je zastupljen samim imenom Aspalat(h)os, kako smo vidjeli. Drugi toponim grčkoga podrijetla glasi Spilla, koji čitamo g. 1171. usque ad caput Spille suptus monte ad Laucelle u naznaci međe hereditatis in Dillato. Drugi tako nazvan lokalitet spominje se g. 1234. sub Kilco (= danas Kućine) iuxta Spilla(n)¹¹⁰. Ta je riječ danas ušla i u naš saobraćajni govor kao špilja za grčko spēlaion. Hrvatski oblik osniva se na vulgarnolatinskom izgovoru grčke riječi.

Kao treći splitski toponim grčkoga podrijetla može se označiti terra posita ad Logarone suptus viam communem. Taj lokalitet glasi g. 1338. in Lagarono ... magna terra iuxta duas grippas. Marulić je ovdje imao svoj posjed prema oporuci iz g. 1521., kad se taj toponim piše u hrvatskom izgovoru Logorun¹¹¹. Čini se, da je to romanska izvedenica obrazovana pomoću sufiksa — one od grčkoga pridjeva lagarós, što znači »mekan«. Taj toponim dolazi jošte kod Zlarina.

Splitska toponomastika hrvatskoga podrijetla

[8] Ovu toponomastiku promotrit ćemo na drugojačiji način, nego što smo promatrali dosadašnju, zbog toga, što su svi dosadani toponimi bili više manje izolirani, rijetki. Oni ne predstavljaju jedan cjeloviti sistem, nego su to samo ostaci, arhaizmi, iz starijeg vremena. To je ono, što Nijemci zovu Wortrelikte. Hrvatski toponimi sva tri splitska konfina, Velog Varoša, Lučca i Solina, predstavljaju naprotiv sistem, koji obuhvaća čitavu teritoriju.

¹⁰⁸ R 138, REW 3685. Sufiks - enus je zacijelo predrimski.

¹⁰⁹ Sm III 96. Osnova bal-, koja se nalazi i u našoj riječi blato, opetuje se i u ilirskim toponimima baloia, baletium i u imenu rijeke Baletus u Abrucima. Krahe 82. Marulićeva riječ bleča može predstavljati * baltea.

¹¹⁰ Sm II 131, III 408.

¹¹¹ Sm V 399, X 394, Starine XXV 163. Jireček i 61, Slavenstvo i romanstvo 151. Grčki toponim bio bi oznaka mekog zemljišta. Za takvu denominaciju postoje paralele u našim toponimima na Krku i drugdje: Mekot f., Mekote, Mekotica, ARJ VI 594.

Dosadašnji toponimi ne predstavljaju nadalje jedan zaokruženi pojas, nego su pomiješani među hrvatskim toponimima.

Zbog toga ćemo ogledati hrvatsku toponomastiku sistematski, t. j. prema kategorijama, kako se uopće pojavljuju hrvatski toponimi.

[9] Kao i na ostalim našim teritorijama, tako se i ovdje pojavljuje najprije serija pridjevskih toponima u sva tri roda. Tako u ž. r.: Duboka, Visoka, Orehova, Plana, Vranja. Pored feminina javlja se i pridjevski neutrum, tako Slano, koji smo toponim već vidjeli, Visoko, Dujilovo, Kuzmino.

Neki od ovih toponima dadu se potvrditi iz starijih vremena, tako (via qua itur ad) Vragna iz g. 1267¹¹². Taj pridjev, koji je izveden od imena ptice vrana, zacijelo je prethodio današnjemu nazivu Vranjic. Diminutivni sufiks -ic tu supstantivira stariji pridjevski oblik.

Današnji femininum Visoka pojavljuje se istom u XIV. vijeku i općenito se upotrebljava u oporuci Marulićevoj iz g. 1501. Ranije dolazi isti toponim kao maskulinum, tako g. 1240, terra cum vitibus que est a Visoch, g. 1284, terra posita in Visoc¹¹³.

Orehova, sa e za jat mjesto današnjega i, pominje se u darovnici Petra Crnoga g. 1080.; presbitero de Orechova¹¹⁴. Možda su to današnje Orišine u Poljicima.

Pridjevski toponim Plana pominje se g. 1171. (terra suptus vico Ostrog subtus) Planou¹¹⁵, kao međa hereditatis in Dilato. Grafija Planou sadrži možda instrumental singulara роѡъ planojo.

Postoje još pridjevi izvedeni pomoću sufiksa -ьп, -ин.

Ovamo treba najprije staviti određeni pridjev iz darovnice Petra Crnoga g. 1080. terram a Bresteni¹¹⁶, koja je darovana crkvi sv. Petra u Selu. Pridjev je izveden od riječi brijest, također sa e mjesto jat kao u našim najstarijim potvrdama. Danas je to zacijelo Brinik kod Srinjina. Značajno je ovdje, da je stari pridjev određenoga vida bio supstantiviran pomoću sufiksa -ik, I kod cara Konstantina iz polovine X. vijeka moglo se vidjeti, da je današnjim toponimima na -nik prethodio pridjev.

Pridjev je na — in: (acqua que vocatur) Cripotin u darovnici Petra Crnoga iz 1080. g.¹¹⁷ Prema Kaeru 24 to je današnji potok Kropotin u Solinu. Drugi toponim toga tipa je možda in Nalino kod Farlatija III, 344, ako je ispravno tumačenje, da je to pridjev sred. roda od hipokoristika Nale za lat. Natalis.

Pridjev bijel dolazio bi g. 1000. in loco dicto Billa, da je dokumenat originalan, ali u to vrijeme mi bi očekivali e za jat, ne i. Uza sve mora se ovom prilikom spomenuti, da u darovnici Petra Crnoga dolazi terra in Bilay kod Solina, ali g. 1090. piše se ispravnije terra

¹¹² Sm V 427.

¹¹³ Sm IV 105, VI 508. Mhj I 283.

¹¹⁴ R 134 = Šišić 282.

¹¹⁵ Sm II 131.

¹¹⁶ R 131 = Šišić 280.

¹¹⁷ R 138. Kaer 24. Zbornik za narodni život VIII 314 bilježi u Podstrani Kropotine kao mjesto, gdje su tražili zlato.

de Belay. Isto tako g. 1200. terrae de Belay vocate que sunt ante Salonam. Isto tako još ranije g. 1187. a Belayo ad murum¹¹⁸. Prema Kaeru 24 bilo bi to Bilaje, opširno zemljište u selu Postrana. Po momem mišljenju zove se taj lokalitet danas Bile u Solinu. Tu je živa voda.

[10] Velika je serija toponomastičkih apelativa, koje ćemo pobrajati alfabetskim redom; g. 1328. i 1358. pominje se flumen Badi i tako češće¹¹⁹. Ivanišević navodi više takvih toponima u Poljicima: ribarska pošta Bad, Podbad, Kaer pominje neke manastirske zemlje na Badu u mjestu Kurilo. Flumen Badi je današnja Žrnovnica, rijeka kamenita od starocrkvenoslovenskoga žerny »kamen«. Kako je tu prema opisu Ivaniševića mnogo »badi ili zadiva, grebena od stinica«, oba naziva karakterišu na jednak način tu rijeku.

Pluralni toponim Brda veoma je star. G. 1000. na žalost u dokumentu, koji je prijepis iz XV. vijeka, piše se in loco qui vocatur Burda kod Solina, kasnije g. 1273. ispravnije terrae apud Berde i g. 1328. villa Berda ad Petram tonatam¹²⁰.

Stablo brijest kao toponim pominje se g. 1187. le terre poste a Brest¹²¹. Taj se toponim prevodi i na talijanski: loco detto Olmo sotto Perun. U darovnici Petra Crnoga g. 1080. pominje se: vinea que est ubi dicitur in Bresti. Ne može se znati, radi li se tu o starom hrv. lokativu ili o nominativu plurala. Kaer 23 misli, da se u tom toponimu sakriva vrelo Brisnik, koje se pominje g. 1158. aqua que vocatur Brisnich blizu Srinjina¹²². Još se pominje g. 1078.: et alium campum directe per Brestovi potok ad flumen¹²³ (= Jader u Solinu).

Stari je toponim Brus u značenju »petra, kamen«, kako se i prevodi g. 1144¹²⁴. Brus se nalazi u konfinu Lučkom. I u Marulićevu testamentu pominje se g. 1521. terra ad Brus. Danas se Brus zove polje put Omiša lijevo i desno od ceste.

Sa lingvističkog gledišta interesantan je stari toponim, koji se čita g. 1144. (locus qui sclauonica lingua) Pot Cilco (nominatur). Isto tako iz g. 1145., a g. 1208. ad Kilcum, g. 1212. in Kilco, g. 1292. territorium in Cilco et sub Cilco, g. 1294. de Kelco¹²⁵. Taj toponim sadržava sonantno l, koje se piše g. 1358. villa Colch, a u XVI. vijeku Chucho, Castello de Spalato¹²⁶. Tako često u mletačkim listinama: Chuco, Castel Cucho i t. d. Tako se zvao toponim, sve dok je označivao utvrđenje protiv Turaka, kasnije, kad je to utvrđenje bilo po-

¹¹⁸ R 29, 138, 153. Sm II 216, 368. Kaer 24.

¹¹⁹ Jireček I 61. Sm III 260, IV 428, VI 104, 172, IX 394, 437, XII 540. Mhj I/II 262. Sm III 268 (ovdje krivo Vade), II 292, V 470. Zbornik za narodni život IX 92, VIII 199.

¹²⁰ R 29, 31. Sm VI 31. Mhslm V 228.

¹²¹ Sm II 217. R 133.

¹²² Sm II 86.

¹²³ R 119.

¹²⁴ Sm II 56.

¹²⁵ NVj XXIII 341, br. 4. Ethnicum glasi Cilzani »Kučani«.

¹²⁶ Com. et relat. venetae III 184. BD XVII, XXVI tav. XVII, XVIII. Vrlo često se krivo pisalo Chien, Kilereo, Relch.

rušeno, toponim je dobio naš sufiks -ine u pluralu: Kučine. Taj sufiks označuje stare ruševine kao u Crikvine, Manastirine.

G. 1193. i g. 1198. pominje se u Solinu Molino di Cut¹²⁷. Ako je to identična riječ sa našom današnjom Kut, onda bi to bio jedan od najstarijih primjera za vokal mjesto nazala o.

Današnji pluralni toponim Jàme između brda Akmana, u blizini Duja na putu za Solin, polje, pominje se g. 1521. u oporuci Marulićevoj¹²⁸.

Vrlo rano ima u splitskoj toponomastici i toponomastičkih metafora, tako g. 1144.: sursum ad agro, que in modum velis, qui sclavonice Jedro vocatur¹²⁹. Taj lokalitet nalazi se negdje kod Kučina.

Kao metafora ima se shvatiti i Kila, polje, brdo pod klisurom put sela Kamen. Pominje se već g. 1338. vites positae ad Chillam, G. 1521. tu se nalazila i Marulićeva zemlja¹³⁰.

Metafora će biti i terra detta Cobilla g. 1178¹³¹, isto tako i toponim Kotal, koji se piše g. 1328. ad Coctell kod Solinske rijeke¹³². G. 1333 pominje se caput montis Coctelini, koji pripada Trogiru. Kako u današnjoj toponomastici ne nalazimo takvog toponima, moguće je, da staru grafiju i krivo tumačimo.

Naziv sela Kamen čita se od g. 1358.: incipiendo a Cameno. Isto tako g. 1328. Još ranije g. 1227. čita se via qua itur ad Petram. Vjerojatno je to prijevod hrvatskoga naziva ili obratno. Naš apelativ pominje se u Splitu g. 1257.: quendam lapidem qui gaman vulgariter dicebatur. Gaman predstavlja možda izgovor, koji su dali splitski Romani našoj riječi¹³³.

U brdskom Mosoru pominje se g. 1078. villa Cremene. To je stari naš nominativ plurala, koji se pominje još g. 1192. territorium de Cremene, koji pripada u opseg splitske biskupije¹³⁴.

G. 1198. pominje se luogo detto a Kurillo¹³⁵. Takav toponim dolazi i drugdje. Značenje mu nije jasno. Isto tako nije jasno ni to, što se hoće kazati sa pluralnim toponimom Gosti¹³⁶.

Stari je toponim Osik u Poljicima. Grafije za nj vrlo su interesantne. U apokrifnoj listini Zvonimirovoj čita se g. 1078. u hrv. lokativu Osici villa infra montes Masari. Ali g. 1103. latiniziran je hrv. lokativ Asseti i g. 1192. u papinskoj listini Asceses¹³⁷. Te dvije grafije

¹²⁷ Sm II 264.

¹²⁸ Starine XXV 154, 155, 161.

¹²⁹ Sm II 56.

¹³⁰ Sm X 416. Starine XXV 155.

¹³¹ Sm II 154.

¹³² Sm IX 437, X 137.

¹³³ Sm XII 510, 658, V. 58. Drugi splitski oblik Písano kàme.

¹³⁴ R 144. Sm II 119, 251.

¹³⁵ Sm II 292. BD XXXI 3—5 daje za godinu 1430. Kurilo, danas Krilo u Poljicima.

¹³⁶ Toponim gosti upor. sa imenom razvaline Gostan, g. 1430. pisano Goztan villa u Poljicima, BD XXXI 3—5.

¹³⁷ R 114. Sm II 10, 251. Glede značenja upor. Mhj III 256; ARj IX 193, Mažuranić, Prinosi 845.

osnivaju se zacijelo na izgovoru splitskih Romana našeg starog lokativa * Osici ili * Osice.

Isto tako interesantne su grafije i za Otok u Solinskoj rijeci. G. 1338. piše se *ecclesia s. Mariae de Ottaz*, gdje je dočetni konsonant također uzet iz starog lokativa otoci. To se događalo i caru Konstantinu. Farlati III, 340 piše ispravno *S. Maria de Otoch*, a postoji jošte kod Kukuljevića *Cod. Dipl. II, 166 Santa Maria d' Atago*, zacijelo prema splitskom romanskom izgovoru¹³⁸.

G. 1171. čita se ime sela *vico qui Ostrog nominatur* kao međa *hereditatis in Dillato*. G. 1226. pominje se *terra sub Ostrogo*¹³⁹. I to je stari toponim, koji dolazi već kod cara Konstantina.

Ime brda Polog kod Solina također je staro. Pominje se g. 1086¹⁴⁰.

Isto tako i Potok kao toponim i to g. 1086. u Solinu, g. 1158. *iuxta torrentem nominatum Potoch*, možda kod Srinjina¹⁴¹.

Današnji Prosik između Sućurskog i Solinskog konfina piše se g. 1338. *ad Prasizo*. Ta grafija predstavlja također izgovor splitskih Romana. Konsonant z mjesto k nastao je prema našem starom lokativu Prosici. Značajnije je još, da Farlati III, 326 piše *in Prasse prope flumen Salona*, gdje je ispušten dočetak -izo. To stoji možda u vezi sa onim, što smo gore rekli o diminutivnom splitskom sufiksu -ize = tal. -etta. Splitski je Roman mogao Prasičo osjećati kao diminutiv, pa je zbog toga mislio, da mora odbaciti diminutivni nastavak -izo. *Terrenum ad Prosez prope Salonam* čita se još g. 1301., a istom g. 1358. današnji naziv Prosich iznad zidina solinskih. Tuda je išla granična međa splitske općine u XIV. vijeku¹⁴².

Toponim Rogač dolazi u oporuci Marulićevoj g. 1521. *terren a Rogaz* kao njegov posjed, a spominje se još ranije g. 1227. *terra ad Rogaz* kao posjed Svetog Petra de Bade u Poljicima¹⁴³.

Veoma često pominje se Selo *locus ad Salonam*. Tu je *ecclesia sancti Stephani et sancti Petri cum monasterium* g. 1065., 1080., 1086., 1096., i 1099. Kaer dokazuje, da se to mjesto nalazi danas ondje, gdje je crkvice sv. Petra između Krila i Dugođ Rata u poljičkom primorju u selu Jesenicama. Značajno je, što rano u XI. vijeku imamo potvrđen tako jednostavan apelativ kao toponim. Piše se i u hrvatskom lokativu Selle¹⁴⁴. U Postrani zove se jedan položaj Staro Selo, a u Jesenicama Supetar, poznat iz darovnice Petra Crnoga.

G. 1185. pominje se *totum Dol usque ad Vrullam, parrochia archiepiscopatus Spalatensis*¹⁴⁵.

Dosada smo spominjali samo hrvatske toponime, koji se dadu potvrditi. Vidjeli smo, da najstarije sigurne potvrde za hrvatsku to-

¹³⁸ Sm X 395.

¹³⁹ Sm II 121, III 260.

¹⁴⁰ R 144.

¹⁴¹ R 144, Sm II 86, III 52.

¹⁴² Sm X 395, XII 540.

¹⁴³ Starine XXV 161, 163. Sm III 268.

¹⁴⁴ R 65, 74, 127, 144, 177, 179. Kaer 26.

¹⁴⁵ Sm II 193

ponomastiku potječu iz XI. vijeka. Možemo misliti, da su barem za 2—3 vijeka starije. Prema tome možemo zaključiti, da je slavensko naseljivanje neposredne splitske okolice vrlo ranog datuma.

Spomenimo ovdje jošte današnje pluralne toponomastičke apelative, za koje ne mogu navesti starih potvrda: Mejaši, Mosti, Meje, Podi, Klanci, Dili, Drage, Starci, Site, Tri Sestrënice (metafora za »3 stine kao 3 prsta«), kao i singularia tantum: Kosa, Luka, Japlenica, Blato, Gùšćer i metaforički toponim Pleće.

[11] Posebna su kategorija toponomastičkih apelativa deminutivi obrazovani pomoću sufiksa -ъс. Taj tip je na splitskoj teritoriji potvrđen vrlo rano. Tako čitamo g. 1134. territorio (pripada presbiteru Crnoti) posito in Dolcio de Conscaco iuxta territoria Sancti Domnii (= Dujmovača). Piše se i territorium Doleci, a g. 1338. terra que vocitatur Dolizo usque ad ripam supra minimos arcus. Ta se zemlja naziva u Solinu, jer pripada Sv. Mariji od Otoka.

Taj diminutivni toponim dolazi isto tako vrlo rano i u vezi sa jednim neobjašnjenim pridjevom, g. 1188. (terram que est in valle... e) Besoldolez iuxta terram monasterii Sancti Benedicti. G. 1227. piše se ad Bisol dolaz terra, a g. 1229. terra Dobisol dolec¹⁴⁶. Vrlo je vjerojatno, da je to današnji Vřzov dölac u lučkom konfinu blizu grada lijevo od omiške ceste. Možda se radi o pridjevu * Dabislavlъ od nepotvrđenog ličnog imena Dabislav. Ali se ne zna, kako je došlo do izopačivanja.

I diminutiv Humac, naziv čestice kod Sućurca i Gomilice kod Sv. Kuzme, vrlo je rano potvrđen: g. 1171. terra subtus Chilmizo kao međa hereditatis in Dillato¹⁴⁷. U Marulićevoj oporuci pominje se g. 1521. terra ad Chostilaz¹⁴⁸, diminutiv od kostil < lat. castellum. Upor. kòstio, kòstjela ARj V 374. Danas je stari ispravniji oblik izmijenjen u Kaštilac podno Marjana.

I u današnjoj splitskoj toponomastici taj diminutivni tip zastupljen je u singularu i pluralu: Orišac kod Stobreča, Zvončac, Doci, Stolci.

Inače služi sufiks -ъс za supstantiviranje pridjeva, tako: Smrdećac, Slanovac, Radoševac, Sućurac (izgovara se i Čučurac), o čemu smo već govorili, i u nejasnom obliku Storužac Sm III 268. U pomenutoj oporuci iz g. 1521. Marka Marulića, Starine XXV, 161, 163, piše se ovaj toponim: terren a Storevcich i a Storeuiz. Jasan je naprotiv čest toponim Dračevac. Vrlo često dolazi i u pluralu kao Karepovci, Neslanovci, Turnovci, gdje se radi zacijelo o posjedima tako prozvanih porodica.

Drugi deminutivni tip obrazovan je pomoću sufiksa -ica. I taj je toponomastički tip vrlo star. Ovamo ide g. 1268. Potoc, ubi dicitur ac (grješka mjesto ad) Gomillizze¹⁴⁹.

¹⁴⁶ Sm II 45, 233, III 268, 308. X 395, ARj II 216 pozna iz burgarštice srp.-hrv. lično ime Dabísav.

¹⁴⁷ Sm II 131.

¹⁴⁸ Starine XXV 155.

¹⁴⁹ Sm V 470.

Stari je deminutiv Kozica, koji se piše već g. 1000 locus Chosica. G. 1078. Cosice villa, ecclesia Sti Michaelis Pot Cosica u Dilatu, g. 1192. Cosiza kao međa spljetske biskupije, a g. 1260. u splitskom romanskom izgovoru villa que vocatur Kasičçe¹⁵⁰, danas Kozice u Kaštel-Gomilici.

Ovamo ide i (vinea que est a) Granica g. 1144.¹⁵¹, koja se pominje uz hereditas pod Cilco, danas Kućine,

Takvi toponimi mogu dolaziti i u pluralu, kao Glavice kod Stinica, što Kaer str. 20 identificira sa položajem zvanim Monticellum quod prope petra situm est u testamentu Petra Crnoga iz g. 1080. Stinica piše se g. 1171. Steniza sa **e** za jat mjesto današnjega **i**¹⁵². Kad se piše g. 1000. Stiniza sa **i** može se zaključiti već iz ovoga lingvističkoga podatka, da se ne radi o originalnoj listini.

Značajan je toponim, koji se piše g. 1080. Stilbiza, locus prope Sekyrica, a g. 1097. Sekyriza subtus Stilbiza¹⁵³. To je zemlja u Sućurcu zvana Stübica. U planini se tako zove jedna pećina. Diminutiv Sekirica je izoliran¹⁵⁴. Pored Stilbiza piše se g. 1076. i Stilpiza. Prema Kaeru 23 Stubica je međaš sa sjevera pod Perunom. To je veliki kamen više crkve sv. Petra, koji i danas postoji, i iza kojega je živa voda. Taj veliki kamen pominje se i u darovnici Petra Crnoga. Izmjena konsonanata **p** i **b** dolazi i danas u apelativu stup i stuba.

Čest je u Dalmaciji diminutivni toponim Smokvica¹⁵⁵.

Diminutivna izvedenica od toponima spila dolazi g. 1080. u testamentu Petra Crnoga Podspilize¹⁵⁶, danas također tako nazvan lokalitet u Poljicima.

Izoliran i nejasan toponim je Kopilice¹⁵⁷ zbog toga, što je opća riječ kopile na zapadu nepoznata, a kao toponomastički apelativ na čitavoj srpskohrvatskoj teritoriji ne dolazi.

Veoma star toponim je Gorica, koji se nalazi i na teritorijama, gdje je danas nestalo Slavena, kao Korča u Albaniji. Na splitskoj teritoriji pominje se g. 1358. Gorica versus flumen Badi¹⁵⁸.

Varijanta diminutivnoga sufiksa -ica -ice sa dugim **i** Poljica n. pl. dade se potvrditi istom od XIII. vijeka, i to g. 1251. castallanus Pollicensis, g. 1294. Radoslaus olim Domogne de Policia comes, g. 1328. comes Gregorius Jurinich de Policia, od XVI. vijeka Poliza i odatle ethnicum Polizani. Inače, kako je već rečeno, u XI. vijeku dade se potvrditi samo hrvatski pridjev proširen sa lat. sufiksom -icus u imenu dvojice župana: g. 1076.-8. Uiseno polstico, i g. 1088.-9. Uratina

¹⁵⁰ Sm II 131, 251, III 70, 394, V 155. R 28, 114.

¹⁵¹ Sm II 56.

¹⁵² R 29, Sm II 131.

¹⁵³ R 131, 179 = Šišić 280. Sm II 143.

¹⁵⁴ R 179.

¹⁵⁵ Sm II 250, god. 1191.

¹⁵⁶ R 132. Prema Kaeru 23 to je današnji lokalitet. Podspilice više Solina u Poljicima.

¹⁵⁷ Govori se Kopilice u pluralu za sve čestice. Mjesto se nalazi na putu za Solin. Možda se radi, ako je toponim star, o riječi capella.

¹⁵⁸ Sm XII 540, 658.

polstici. U tim izvedenicama nema diminutivnog sufiksa *-ice*, nego kao da je pridjev izveden od *polje*. Možda se tako i zvala ta oblast u najranije doba. U tom slučaju diminutivni sufiks je kasnije nastupio. Za ovakvo mišljenje govori lat. *ethnicum Campisani*, gdje imamo sraštena dva lat. sufiksa *-ensis* i *-anus*. Značajno je, da taj lat. *ethnicum* dolazi u testamentu Petra Crnoga, i to u nazivu jednoga roba sa slavenskim imenom: *servum Radouano nomine ex Campisanis*. Inače je najranija potvrda za hrvatski *ethnicum* iz g. 1390.: *Pollizanos*. Ali je vjerojatno, da je već u XI. vijeku postojao hrvatski pridjev poljički, jer čitamo g. 1070. i 1082. *Dalizo poliscico*¹⁵⁹.

Iz današnje splitske toponomastike spomenimo još ove deminutivne toponime obrazovane sufiksom *-ica*: *Bačvice*, *Guljica*. Ovaj posljednji je nejasan.

[12] Inače i taj sufiks služi za supstantiviranje pridjeva već od najstarijih vremena. Tako čitamo g. 1076. *locus Pustiza in Lazani*. Isti lokalitet spominje se i g. 1088/9¹⁶⁰. Mora da se nalazi u Kaštelima, ali se ne može identificirati sa današnjim nazivom.

Interesantan je toponim, koji se čita g. 1338. *terra in civitate Salona incipiente a saxo qui lingua sclavonica Podmorsciza vocitatur*¹⁶¹. Na arheološkoj karti Solina i okolice pominje se Podmorje za neke terene uz morskou obalu. Toponim je nejasan zbog prijedloga pod.

Ovamo ide iz testamenta Marka Marulića toponim *Ravnice* iz g. 1521¹⁶².

Današnji naziv *Žrnovnica* supstantivirani je pridjev od *žerny* »kamen«, potvrđen je istom kasnije g. 1521. u testamentu Marka Marulića *prado in Zarnovizza*¹⁶³.

Iz današnje toponomastike spomenimo *Tršćenice*, *Tulovica*, *Čagrovica* iza *Duj*, *Gospinica*.

Spomenimo još toponim *Dražanac*, koji se izgovara krivo *Drašānac*. To je polje blizu *Sustjepanskog* groblja. Taj je toponim potvrđen u Marulićevoj oporuci g. 1521.: *ager ad Draxanaz*¹⁶⁴. Grafija *x* stoji za naš konsonant *ž*, nikako za *š*, zbog toga je pravilan izgovor samo *Dražanac*, kako je i don *Frane* izgovarao. To će također biti supstantiviran pridjev od *draga* izveden pomoću sufiksa *-ън*.

I diminutivni sufiks *-ić* zastupljen je u splitskoj hrvatskoj toponomastici: *Bristić*, *Križić*. Taj sufiks u nazivima *familijskih* naselja, kakvi su sasvim obični na srpskohrvatskoj teritoriji, ovdje se dade potvrditi samo jednom. A i taj jedini primjer nije se očuvao do danas. To je g. 1338. *in loco Dragosigi*¹⁶⁵, što se ima čitati *Dragošići*. Danas ne postoji u *solinskom* konfinu.

¹⁵⁹ R 113, 149, 82. Sm IV 461, VII 174, IX 174. Arkiv za poviestnicu jugoslavensku IV 50. Sm XIV 56. Mhslm IV 281, R 135 = Šišić 280.

¹⁶⁰ R 113, 148.

¹⁶¹ Sm X 396.

¹⁶² Starine XXV 161.

¹⁶³ Starine XXV 160. Ranije g. 1080. i 1090. pisalo sa *Sirnovnyza*. Čisti pridjev *Žrnovo* dolazi kao ime naselja na *Korčuli*. R 135, 153.

¹⁶⁴ Starine XXV 155.

¹⁶⁵ Sm X 395.

Isto je tako rijetko zastupljen i sufiks -janin u pluralu. Taj je tip veoma star. Ovdje ga čitamo samo jednom, i to u dokumentu iz g. 1000., koji nije original, nego prijepis: *Poddupglane locus iuxta flumen prope Salonam*. Postoji i drugo čitanje *Phrodrupglane*¹⁶⁶. Takav toponim ne postoji danas u solinskom konfinu. Označivao bi ljude, koji stanuju u nekom duplju ili skrovištu.

Među rijetke sufikse u splitskoj toponomastici idu -ka: *Pūjānka* (put Solina), oznaka zemlje, koja je pripadala nekome Puljizu iz Pulje, -ave: *Krilave* (kod sela Kamen), -uše: *Miluše*, zemlje, koje su pripadale nekom Mili.

Isto je tako rijedak kolektivni sufiks -je: *Sopje* nejasnog značenja.

Običan je sufiks -ik, kojim se supstantiviraju pridjevi, i to u vrlo starim tipovima. Veoma često je potvrđena *terra in Gladnico* g. 1134., *Gladnic* g. 1208. G. 1294. čita se *territorium positum in valle quod sclavonice dicitur Gladnic*. G. 1286. piše se *krivo in Gradinico*, a g. 1284. in *Glodnico*¹⁶⁷. To su današnji Gladnici u konfinu Kučina. Tim nazivom nazivaju se mršave zemlje. U tu kategoriju ide i g. 1338. in *Birnico*¹⁶⁸. Danas je to polje zvano *Brnik* put *Omiša* lijevo od ceste. Značenje toga toponima nije jasno. Da je hrvatski, za to jamči sufiks. Vrlo rano je potvrđen i današnji *Račnik* u poljičkom selu *Srinjine*, koji se piše g. 1090. *Raccinico*¹⁶⁹. O tako obrazovanom toponimu *Trstenik* bilo je već govora, kad smo tumačili lat. toponim *Calameto*. Iz današnje toponomastike *Velog Varoša* spomenimo još *Smokovik*.

Sufiks -ina dolazi u dvije funkcije, 1. kao augmentativ, koji označuje kakvo razoreno mjesto ili predmet kao u *Križine*, *Kučine* ili da je nešto negdje bilo kao *Möstine*, ili 2. čisti augmentativ kao *Blätine*, *Pišćine*. Ali i taj sufiks služi za supstantiviranje prvobitnog pridjeva, i to vrlo rano, G. 1144. čitamo: *terra que Godimirscina sclavonice nuncupatur*¹⁷⁰. Taj je toponim izveden od našeg imena *Godimir* potvrđenog u 11. v. Prvi element potvrđen je u *Ninu* u nazivu *Godesav jupano*. Označuje se njime posjed nekoga *Godimira*. Supstantivirani pridjev nalazi se i u poljičkom imenu sela *Srinjine* od pridjeva srednji. G. 1078. piše se *terrae Serennine posite infra montes Massari*, sa *e* za *jat* mjesto današnjega *i*, g. 1080. *Srenine*, g. 1103. *villa Syrenine*, g. 1158. *villa Srenina*, a g. 1106. *presbiter Clemente de Srenina et omnes Srenani*¹⁷¹. Značajan je u posljednjoj potvrdi naš *ethnicum* *Srenjani*, u kojem je ispušten sufiks -ina, kao što je bio ispušten i sufiks -ice u *polsticus*. Spomenimo još iz današnje splitske toponomastike i *Puljizine*, zemlje nekoga *Puljiza*. Toponim *Gòbetina* nejasan je, jer to može biti augmentativ od *gòba* = *grba*, a može biti i pridjev od nekoga ličnog imena * *Gobeta* (tal. *gobbo* > *gòbo*).

¹⁶⁶ R 28.

¹⁶⁷ Sm II 45, III 80, VII 184. Upor. toponim sličnog značenja *Gladuša* kod *Biograda* na moru, BD XXI 2.

¹⁶⁸ Sm X 394.

¹⁶⁹ R 153.

¹⁷⁰ Sm II 56. Za stara imena *Godimir* i *Godeslav* v. ARj III 234.

¹⁷¹ R 114, 135. Sm II 10, 86, 87, 165, 251, 17.

Rijedak je sufiks -jak u splitskoj toponomastici. Nalazimo ga u Mrtoljak, što se izgovara i Mrto(vl)jāk, potvrđen u oporuci Marulićevoj¹⁷². To je polje put Omiša kod mora.

Češće dolazi sufiks -jača u supstantiviranju prvobitnih pridjeva, tako g. 1090, in loco ubi dicitur Cobilache¹⁷³, negdje u Poljicima. Današnji ekvivalenat nije poznat. Čisti prvobitni pridjevi supstantivirani pomoću toga sufiksa su: Dujmovača, polje i kapela put Solina, potvrđeno g. 1080, kao terra Sancti Domnii^{173a}, zatim Smijovača put Omiša lijevo od ceste, koja se i krivo izgovara Smiljovača. To je terra Sancti Michaelis, ali ne nalazim za to potvrdu u dokumentima. U augmentativnoj funkciji upotrebljava se taj sufiks u nazivu uvale Zjača podno Marjana.

[13] Pored tih jednostavnih toponima, što smo ih pobrojili i okarakterizirali, postoji u splitskoj hrvatskoj toponomastici od starih vremena i tip složen od pridjeva i toponomastičkog apelativa. Pored već pomenutog Besoldolez pomenimo Brestovi potok, g. 1078., u Solinu ad flumen. Čitanje nije sigurno, jer se piše i Brestempotoch¹⁷⁴.

Stari tip predstavlja i ad Clapi dol terra. Taj toponim piše se g. 1280, ad Chrapidol¹⁷⁵. Ne zna se, gdje se nalazi kod Splita. Interesantan je pridjev klapi od starohrvatske riječi hlap »rob, kmet, težak«. Chlapi dol stoji prema tome mjesto Hlapji dol u splitskom čakavskom govoru. To je posjed crkve sv. Petra de Bade.

Veoma interesantan toponim, koji se odnosi na konfiguraciju morske obale, na rt, jeste promunctorium qui dicitur Pissi Rit, što ga čitamo u testamentu Petra Crnoga iz g. 1080¹⁷⁶. G. 1397. zove se taj toponim u novijem obliku locus qui vocatur Pasgirat, Farlati III, 344. Kaer 36 ga identificira sa današnjim nazivom Plitki Rat na istoku crkve sv. Petra u Poljicima. Ali se današnji pridjev Plitki glasovno ne slaže sa starim, koji je izvedenica od pas, Pasji rat. To je najstarija historijska potvrda za ovu vrstu naše veoma raširene denominacije u Dalmaciji.

Interesantan je također naziv lokaliteta, koji se čita g. 1328. i g. 1343. lat. ad Petram tonatam¹⁷⁷. G. 1397. kod Farlatija III, 344 taj se lokalitet zove hrvatski u gen. Trischienoga Kamika. To znači »ka-

¹⁷² Starine XXV 155 terra ad Martogliach. To je polje put Omiša uz more.

¹⁷³ R 153.

^{173a} Kod Farlatija VI 339, VIII 339, XXI 344, čitaju se ove potvrde: Salinas apud aquam sancti Domnii, super Salinas sancti Domnii, super aquam s. Domnii. Informator ribar iz Vranjica daje i uvali, koja se zove Zjača, a leži podno Marjana, također ime Dujmovača.

¹⁷⁴ R 119.

¹⁷⁵ Sm III 268, VI 338. Mažuranić, Prinosi 394 o imenici hlap »servus rusticus«. ARj III 628 ima također imenicu hlap i toponime Hlapovo selo, Hlapova poljana.

¹⁷⁶ R 129 = Šišić 279.

¹⁷⁷ Jireček I 62. Pridjev trišćeni je izveden od imenice trěškъ »grom«. Isporedi toponim Trišćenik kod Viče Luke na Braču, BD XXIII 23, XXVII 173, ima iz g. 1824. Collina dirimpetto a quella di Sant-Elia denominata Trischenich kod Humca na Braču.

men, u koji je grom udario«. Stari hrv. pridjev supstantiviran je u imenu glavice zvane Tršćenica kod Pazdigrada.

G. 1191. pominje se: *via qua itur in Suchi dol*, zatim *Varh Suih dol*¹⁷⁸. U listini, koja donosi taj toponim, radi se o međi između Smokvice i Labina.

Interesantna je nadalje indikacija međe, koja se čita g. 1191.: *ubi nobis omnibus viventibus propria manu quoddam antiquissimum signum sub terra discoperuit, quod signum sclavonice Vranova noğa, latine vero dicitur pes cornicis*¹⁷⁹.

U Poljicima pod Perunom dolazi takva indifikacija međe još ranije g. 1178.: *dalla pietra che in schiavon si chiama Smicamic < zmbjъ (= zmij) kamik »zmajev kamen«*¹⁸⁰.

Pored tih veoma starih toponima složenih od pridjeva i toponomastičkih apelativa ima i u današnjoj splitskoj toponomastici dosta analognih pridjeva u singularu i u pluralu kao: *Bambinova Glavica*, *Veli Potok*, *Vukov Porat*, *Lubinji Porat*, *Kraljeva Njiva*, *Pisano Kâme*, *Veli Puti*, *Ravne Njive*.

Od tipova pridjev + toponomastički apelativ nastaju prave složenice, kao *Drăgovode*, u pl. za oznaku svih čestica iza *Visók*. Isp. u Dalmaciji takav toponim za naselja *Zlosela*.

[14] Veoma raširen tip naših toponima sadržava složenicu od prijedloga u vezi sa toponomastičkom imenicom. I taj se tip daje potvrditi iz starih dokumenata, tako *Na Slap* u *Solinu* iz g. 1078¹⁸¹. *Slap* se odnosi na rijeku *Jader*. Drugi stari toponim toga tipa jeste *Pod Cosica* iz g. 1171. u opisu međa *hereditatis in Dillato*¹⁸². Zatim *Podspilice* iz g. 1080¹⁸³. Iz testamenta *Marka Marulića* iz g. 1521. ide ovamo *terren in Zachamicia*, koji se piše u istom dokumentu i *Zacamiscie* pored *Zachamicie*¹⁸⁴. Danas bi to ime glasilu *Zakamič(j)e*, t. j. lokalitet, koji se nalazi za kamenom, ali ga nijesam našao u današnjoj splitskoj toponomastici. Iz testamenta *Petra Crnoga* ide ovamo i: *et valle(m) similiter incipientem de Saline usque ad Satilie et de Satilie usque ad mare*¹⁸⁵. Kaer 20 identificira lokalitet *Satilie* sa današnjim nazivom *Zatilje* više *Dugog Rata* u *Poljicima*. Sa lingvističkog gledišta taj je toponim vrlo interesantan, jer nam kaže, da je stara slavenska riječ *tylъ*, koja danas dolazi u riječi *zatiljak*, imala i u hrvatskom isto značenje kao danas u bugarskom »stražnja strana«. Toponim se može shvatiti i kao metafora.

U splitskoj toponomastici nalazimo još dva primjera glagolskih složenica. Jedan od njih potvrđen je g. 1226, *terra que est ad Kitto-sech*. Ranije, g. 1178., piše se krivo *Retosig*. Danas se različito izgo-

¹⁷⁸ Sm II 250.

¹⁷⁹ Sm II 250.

¹⁸⁰ Sm II 156.

¹⁸¹ R 119. Ovdje se nalazio u to vrijeme most.

¹⁸² Sm II 131. U Sm III 394 prevodi se na latinski ovako: *sub Cosiçe*.

¹⁸³ R 132.

¹⁸⁴ *Starine* XXV 161.

¹⁸⁵ R 128, 129.

vara. Don Frane izgovarao je taj lokalitet Kitòšek¹⁸⁶. Od moja dva izvjestitelja jedan ga je izgovarao Kitožeg, drugi Kitože, gen. Kitožera. To je oznaka polja put sela Kamen. Na austro-ugarskoj specijalnoj karti piše se krivo Kitoje. U stvari ne znamo pravo, kako se danas izgovara taj toponim. Mislim, da pomenuta potvrda iz g. 1226, sadržava ispravni hrvatski oblik * Kitosjek. Prema toj etimologiji prvobitno je taj toponim označivao mjesto sitnom šumom obraslo, na kojem su se sjekle male grane.

Druga glagolska složenica sadržava imperativ u vezi sa toponomastičkom imenicom: Pàzdigrâd, polje put Omiša blizu mora. O tom toponimu bilo je već riječi, kad smo govorili o regio paganorum, o Sv. Lovri in paganismo. Radi se o tome, da li Pazdigrad označuje slavenski ili antički paganizam. Ja načinjem prvom mišljenju zbog dva razloga. Naprijed smo naveli priličan broj primjera iz splitske toponomastike za veze lat. pridjeva sanctus > sut i svetačkog imena. Svi ti rani kršćanski toponimi jasno govore, da su Slaveni došli u okolicu Splita u vrijeme, kad je taj grad bio potpuno kristijaniziran, kad nije bilo ni traga antičkom poganstvu. Prema tome nije bilo razloga, da Slaveni označuju antičko poganstvo kao smrdljivu vjeru. Međutim u Poljicima mi nalazimo jedan stari toponomastički dokaz, da se tu održao slavenski paganizam. G. 1090. čitamo: curtis Sirnovniza (= danas Žrnovnica) et vinea in Peruno¹⁸⁷. Tu je g. 1178. curtis, luogo detto Perun, a g. 1187. tu su terre poste a Brest, luoco detto Olmo (što je tal. prijevod hrvatskog toponima Brest) sotto Perun. Taj toponim danas više ne označuje naselje kao u XI. i XII. vijeku, nego se očuvao u imenu brda Pèrùn i pod njim deminutiv Perùníc za oznaku vode, koja ne presuši. Oboje se nalazi kod Žrnovnice. Tu je dakle bio nazvan jedan lokalitet imenom staroslavenskog glavnog božanstva, koje odgovara Zeusu i Jupiteru.

Prema tome nema sumnje, da se i u blizini Splita na onom mjestu, gdje se nalazi danas Pazdigrad, moglo očuvati slavensko poganstvo i da je crkveni interes bio, da se tu sagradi crkvice u čast sv. Lovri sa predikatom in paganismo.

[15] Dosada smo iznosili iz splitske toponomastike primjere, koji se dadu sigurno tumačiti. Oni nam kažu, da već od XI. vijeka nalazimo u splitskim dokumentima za obradive čestice hrvatske toponime, i to u svim dijelovima splitske teritorije podno Marjana, od Bola sve do Dujmovače i do solinskog konfina, t. j. u konfinu Velog Varoša, zatim u konfinu lučkom sve do Sirobulje i Stobreča uz morskou obalu. Na čitavoj toj teritoriji vršili su Hrvati pretvaranje neobradivih čestica u obradive (njem. Urbarmachung, franc. défrichement). Kako se taj proces u detaljima odvijao, to će trebati istom studirati, a pored domaćih dokumenata kao izvora za saznanje služiti će veoma dobro i toponimi, koji se odnose na pojedine čestice (tal. appezzamenti). U masi tih hrvatskih toponima tu se pojavljuju predslaven-

¹⁸⁶ Sm III 260, II 154. Potvrđen mi je i izgovor Kitoševac.

¹⁸⁷ R 153. BD XXIV 33 ima još toponim Perunova peta »punta estrema del monte Perun«, Sm II 156, 217.

ski toponimi svih kategorija samo kao arhaizmi, t. j. kao relikti iz starine.

Red je da pobrojimo i ona splitska lokalna imena iz dokumenata, koje ne znamo tumačiti zbog toga, što nam nije poznat ekvivalenat u današnjoj toponomastici. Ovamo ide: g. 1208. in Alestizo unam terram¹⁸⁸. Taj lokalitet mora da se nalazi negdje kod Kučina. Možda se radi, kao na furlanskoj teritoriji, o deminutivu lješćica od ljeska. Nejasni su nadalje toponimi: Apostrazo g. 1208¹⁸⁹; in Brala¹⁹⁰ g. 1338; iz testamenta Marka Marulića g. 1521. terra a Cavricca¹⁹¹; g. 1338. terra in Doranua¹⁹²; g. 1163. naziv mlina que si chiama Fracel u Solinu¹⁹³; Clarsine g. 1192.¹⁹⁴, pa Stagez također u Solinu¹⁹⁵, Questionich u oporuci Marka Marulića g. 1521.¹⁹⁶, g. 1000. u prepisanoj listini terrenum in loco qui dicitur Lichina možda također u Solinu¹⁹⁷, i napokon Repusina u istoj listini. Čini se, da se g. 1173. taj lokalitet zove Regustina¹⁹⁸. Taman je naziv, koji se čita g. 1338. locus qui sclavonice Lipcat nominatur, možda također blizu Solina¹⁹⁹. U papinskoj listini iz g. 1192., u kojoj se nabrajaju mjesta, što spadaju pod splitsku nadbiskupiju, pominje se i Malorne²⁰⁰. To mjesto stoji između Osika u Poljicima i Delamoze, također nejasnog mjesta u Mosoru. Nejasan je također romanski toponim, koji se čita g. 1338. Sancta Maria de Mesavia, zbog toga, što se isti toponim piše ranije g. 1030. terra ad sanctam Mariam de Mesabra²⁰¹. Prvi je dio te složenice klasičnolatinski pridjev medius, dalmatinsko-romanski mesus (isporedi ime porodice Messagallina »polovina kokoši«, ali drugi dio je nejasan, jer se jednom piše via, a drugi put -bra, a današnjeg ekvivalenta nema. Isto je tako nejasan i toponim, koji se čita g. 1260. terras de Ocrenaso²⁰², za koji Jireček I, 61 donosi čitanje Cerenaso. Kako nema današnjeg ekvivalenta, ne možemo znati, koji je oblik ispravan. U tu kategoriju moramo staviti i vallis de Scazoli²⁰³, koja se nalazi negdje kod Pijata, kako se vidi iz dokumenta iz g. 1338.

Iz današnjih splitskih toponima moramo kao nejasne označiti one, za koje nema historijskih potvrda, nego samo današnji naziv. Ovamo idu naziv uvale Bòrija Mala i Velika kod rta zvanog Glava od Ma-

¹⁸⁸ Sm III 80. Za furlanski toponim slav. podrijetla Listizze v. Oko Trsta, Beograd 1945, 185.

¹⁸⁹ Sm III 80. Toponim je identičan sa nazivom zemlje Postros sub Kilco Sm III 364.

¹⁹⁰ Sm X 395.

¹⁹¹ Starine XXV 160. Vjerojatno krivo čitanje.

¹⁹² Sm X 396.

¹⁹³ Sm II 292.

¹⁹⁴ Sm II 251.

¹⁹⁵ Sm II 264.

¹⁹⁶ Starine XXV 162. Vjerojatno krivo čitanje.

¹⁹⁷ R 29.

¹⁹⁸ R 29. Sm II 133.

¹⁹⁹ Sm X 396.

²⁰⁰ Sm II 251.

²⁰¹ Sm X 394. R 39. Jireček I 61.

²⁰² Sm V 155.

²⁰³ Sm X 394.

rjana²⁰⁴, zatim Manuš, predgrade Splita u Velom Varošu, lokalitet Kocunari, Boran (genitiv nepoznat) u lučkom konfinu²⁰⁵ i contrada Dosud entro le mura del palazzo di Diocleziano (BD XX 127).

Začudo toponimi mletačkog podrijetla, koji se odnose na obradive čestice, nijesu brojni. Ovamo ubrajam iz lučkog konfina: Pinpinjēra, Macel (klaonica), Kavali, Štalija, Lumbarda, Fortin, Punte, Dulcin, Pālānga (veoma velik kuk kod sela Kamena). I to je sve. Kako je Split bio jedan od centara mletačke administracije, s pravom bismo očekivali, da će ta kategorija splitskih toponima biti brojnija.

Solinska toponomastika

[16] Za razliku od toponomastike dva splitska konfina, od Velog Varoša i Lučca, gdje smo naišli na brojnu predslavensku toponomastiku, u solinskom konfinu nema danas traga toponomastici ni iz rimskoga, ni iz ranog romanskog ni iz dalmatinsko-romanskog vremena. Na rimsku toponomastiku upućuju samo dva toponima na granici solinskog konfina, i to: Stačūni ili Stačūline na međi između Sućurca i Solina, od lat. stationem²⁰⁶, zatim Třcēla, od lat. Turricella na međi prema Vranjicu.

U današnjoj toponomastici nalazimo, pored ove veoma značajne činjenice, samo malo tragova, koji upućuju na ostatke ruševina solinskih, tako Sui most u dolini Dujmovače. Već u srednjem vijeku zvao se taj ostatak nekadašnjeg Solina Pons siccus²⁰⁷. Time su se označivali ostaci rimskog vodovoda. Na ostatke rimskih svodova u solinskim ruševinama upućuju ovi toponimi: Šuplja Crkva²⁰⁸ ili Banje, Manastirine ili Mostir, Crikvine BD XXVI 177, Stari Grad (posljednji možda na ostatke rimske ceste). Tamo, gdje je bila solinska Porta Andetria, danas se nalazi toponim Ispod Kulina, koji nema ništa zajedničkoga sa starim imenom. Tamo, gdje je bio rimski amfiteatar solinski, danas se nalazi toponim Ilinac, sasvim obični naš toponomastički tip, pridjev Ilijin supstantiviran pomoću sufiksa -bc. Ta mala toponomastička analiza veli, da stari Hrvati došavši u Solin nisu našli ni traga romanskom naselju.

Analiza toponomastičkog materijala sakupljenog u današnjem Solinu pokazat će, da su obrađivanje zemlje (défrichement) preuzeli u svoje ruke Hrvati, i da nisu nastavili tamo, gdje su prestali Romani, kad je grad početkom VII. stoljeća bio potpuno razoren. To znači, da tu nisu

²⁰⁴ ARj I 553 ima naziv šume Borija u Bosni blizu Sarajeva. Da li je na mjestu, gdje je danas Borija podno Marjana, bilo borova?

²⁰⁵ Upor. ime sela Borani u Hercegovini ARj I 550.

²⁰⁶ NVj XXIII 348, 12. Sufiks -ina označuje ruševine, kao u Manastirine, Crikvine.

²⁰⁷ Sm VIII 6, god. 1301.

²⁰⁸ Upor. BD XXXIII 120, XXI 120. Don Frane je zabilježio, da se »archi roman« u Burnumu kod Kistanja zovu danas Šupljaja ili Šuplja crkva. U vrijeme Fortisovo 1774, zvao ih je narod Trojanski grad.

našli ni kakvo stanovništvo, od kojega bi mogli preuzeti staru nomenklaturu. To dokazuju i imena voda ili hidronimi. Solinske se vode zovu našim nazivima: Rùpotina, Pištēt²⁰⁰, Kāpljūč (tu je bila nekropola Suburbana). Glavna solinska rijeka zove se jednostavno Ríka. Samo gdjetko znade, da se zove Jādro; ali i taj naziv nije ustaljen, nego varira sa Jader. U tim nazivima ima trađa i našem folkloru, kao u nazivu vode Vilobunja, t. j. Vilinska bunja. Rječju bunja označuje se u Splitu presvođeno mjesto ili zdanje²¹⁰.

[17] Solinske njive sadržavaju stare naše toponomastičke tipove, kao Zgōni,²¹¹ oznaka zemljišta, koja su se morala pod silu obrađivati, Vlačine (nasuprot su Rižinice, BD XXII 179), dva supstantivirana pridjeva pomoću sufiksa -ъс Ćęprljīnac, od Ciprijan, i Bilanac blizu zidova solinskih BD X 125.

Inače se solinske njive označuju jednostavnim pridjevima u ž. i sr. rodu kao: Borovna, Štāro, Slāno, Būturlovo,²¹² Kruševo, Martinčevo ili Martinac BD XXVIII 5, i pluralu Bile (također ovako i živa voda).

I u tom konfinu kao i na cijeloj srpskohrvatskoj teritoriji najbrojnije su zastupljeni supstantivirani pridjevi pomoću sufiksā: 1. -ica: Drāčevica, Vrgōčevica, Mrtvenica²¹³, Zavljēnice, Crljenice; 2. -ъс: Lōlinac, Drākovac, Skrabinac, Vrgōčevac, Mezanovac, Mīdenac, Bobaličevac, Maličevac, Mārusinac, Vukāšinovac, Osmākovac, Krāljevac, Pjerovac, Pētrasovac, Jakažīnac, Bārbarīnac, Vlahīnovac, BD XXVIII 156, Zūbanovac, (H) Ārapovac, (BD XXI 151), Ilinac, Krīvac; 3. -ača: Dūjmovača, Krūševača, Āptovača²¹⁴, Jānkovača, Gřdovača; 4. -jak: Žabnjak, Volujak (izgovara se i Vōljāk), 5. -ina: Brāština, »zemlja, koja pripada crkvenom bratstvu«.

Toponomastički apelativi i tu dolaze u singularu i pluralu: Glāvica, Drāga, Dōlac, u pluralu Dōci ili Doca, Kuk, Rpa, Bovan, Milo, Nūgal, Grēda ili Kozjak, Krug, u pluralu Būnje,²¹⁰ Krīži, Strane, Babe, Kosa, Otok, Blato, Klanac, Blāca, Mejaš, dolaze i metafore kao: Starci BD XXVIII 177, Jidra, Plēće.

Toponomastički apelativi dolaze i u diminutivu, kao: Vrbica, Pećinice, Lupežica, Kućerak, Bijò(l)ćē i u pluralu Blaca, Pločica, Mli-

²⁰⁰ U kotaru Sinjskom zove se potok Bristovac kod Zasioka i Pištēt, BD XXVIII.

²¹⁰ U splitskom latinitetu g. 1258. Sm V 103 čita se quandam bugnam; ib. 470 g. 1268, pominje se bunja uz toranj benediktinskog samostana. O bunjama po sjevernoj Dalmaciji i Istri v. Gušić, Mljet 40. Dr. Ivo Rubić obavijestio me, da se u Solinu nedaleko ruševina amfiteatra nalazi polje nazvano Bunje. Riječ je u primorju prilično raširena, piše Rubić i definiše značenje ovako »kuće u poljima, koje su u vertikalnom prosjeku eliptičkog oblika.« Riječ je predrimska. Upor. ZrP XLIX. 87, v. Wartburg. Franz. etvm. Wörterbuch I 628 i moj članak NVj XXIX (1921) 229.

²¹¹ V. Mažuranić, Prinosi, nema ovog našeg feudalnog termina, koji je dosta raširen u našoj zapadnoj toponomastici. U vezi je sa zgōniti, sađnati.

²¹² Pripadalo porodici Bottura.

²¹³ Od biljke mrtva < myrta REW 5801.

²¹⁴ Od biljke habat, hapta »sambucus ebulus« ARj III 543.

nica. Rijetki su augmentativi od biljaka, kao Škrabùtina.²¹⁵ Dolaze i danas još uobičajeni apelativi kao: Podvornica »njiva uz kuću«, Kamenica. Ali ti tipovi ne nadmašuju supstantivirane pridjeve, koji također mogu dolaziti u pluralu.

Serijski augmentativnih toponima je dosta brojno zastupljena kao: Brižine; Glavičina, Umčine, Gràdina, Grudine, Manastirine (zovu se i Mostirine²¹⁶ BD XXI 120), Crikvine, Dvorine, Barine, Jezèrine.

Dosta rijetki su toponimi obrazovani pomoću sufiksa -bka: Čičmirka ili Cmičirka, Čèlinka, Puljizinka, Zamùnìčka. Taj tip označuje pojedine njive.

Osobito često u ovoj funkciji dolazi sufiks -uša, najčešće u pluralu, a rjeđe u singularu: Alačuša²¹⁷, Bardànuše, Čelètuše (govori se i Caletuše, od trogirskog prezimena Čaleta), Baričuše, Bàkuše, Kàvguše, Zèčuše, Bobànuša, Mornaruša, Bencunuše (od tal. prezimena Benzoni), Bilankuše, Đeneraluša, Mandičuša, Uvoduša²¹⁸ (posjed Uvodicev).

Taj tip, koji sadržava prezimena posjednika čestice, tu je naročito raširen.

Sufiks -ište nije osobito raširen: Plòvalište, Grljalište, Blandište.²¹⁹ Isto tako nije raširen ni sufiks -inci: Mùričinci, ni -enica: Zavljénica.

Kod toponima složenih od pridjeva i toponomastičke imenice tu se osobito ističu oni, koji sadržavaju u drugom dijelu toponomastičku imenicu kuća u singularu ili pluralu kao: Poljakove kuće, Lamotine kuće, Kod Jurinih kuća, Mornareve, Gašpićeve, Čábine kuće, Őko Gazilievih kùcā, Škómbrine, Kunićeve, Jàpìrkove, Bašine, Zečeve, Topine, Stojine kùce (= Stoci), Čúćine kuće. Kod takvih toponima može stajati i prijedlog kod. Taj tip dokazuje, kako je izgrađnja današnjih naselja Solina recentna.

Inače je taj tip veoma omiljen tu kao i inače na čitavoj našoj teritoriji: Tànka Drážica, Velika Vlāka, Banov Stòlac, Līne Jāme, Škrābina Vrāta, Gujīnove Podvornice, Zāvite Grèčice, Šinkukova Drāga, Male Brižine, Zéndina Plòča, Bīla Stīna, Gūsti Kùki, Skālice, Bīle Pèćine, Spajina Drāga, Gòlo Břdo, Križetni Klanac, Gášpina Mlinica, Jānkova Mlinica, Bīlina Livada, Bènine Drāče, Parāčevo Múlo, Bregīn Zid, Bīli Brīg, Dujmov Kučerak, Bīla Ploča, Zéndina Ploča, Ilijino Vrilo, Rāna Pécā, Dúboka Drāga, Oštrúljikova drāga.

Toponomastičke složenice dolaze i u obliku, u kojem prvi element sadržava prezime u genitivu: Mùžića Pòdvornice, Gabrića Mlinice. Ali taj sasvim recentni tip nije zastupljen u mnogo primjera.

Interesantno je, da strani toponomastički apelativi nisu česti. Od splitskih specijaliteta pomenimo samo Buje,²¹⁰ zatim staru hrvatsku

²¹⁵ To je trava, uvijek zelena, sa crvenim bobicama. Uspijeva na lošoj zemlji. Neki lijek vade iz nje.

²¹⁶ Danas je mostir < monasterium nepoznato u Solinu, jer je današnje solinsko pučanstvo u tursko vrijeme nadomjestilo staro, koje je ovaj oblik, danas raširen na zadarskom arhipelažu, još govorilo.

²¹⁷ Njive su pripadale Alačevićima. U Solinu kao i u Splitu ne razlikuje se č i ć.

²¹⁸ Na istoku od basilica christiana BD XII 82.

²¹⁹ Vjerovatno mjesto Plandište, veoma raširen pastirski toponim, ARj X 1.

posuđenicu Kláčina, Banje (Šuplja Crkva), Skalice (Mala Vala), italijanzime: Velika i Måla Gålija, Škave, Limber. I strana prezimena dolaze u hrvatskom obliku kao Marusinac, vjerojatno od mletačkog prezimena Morosini.²²⁰ Među tudicama naročito treba istaći toponomastičke turcizme kao: Ka(1)dřma, Bunarić, Metèrize »šanci«, Demègdån (naziv kuka). Čini se, da je to složenica od tur. gemi-meydani »boj, lađa.«²²¹

Čiste hrvatske toponomastičke složenice rijetke su. Jasno značnije pokazuje: Bilòmrtve »bijeले mrtve« (od lat. myrta). Nejasan je prvi elemenat u složenici Šinkuk. Isto tako je rijedak kolektivni tip Grabarje. Naprotiv toponomastička pluralia tantum česta su, bili to toponomastički apelativi kao Jaže, metafore kao Starci »stare njive« ili kao apelativi nepoznatog značenja kao Kopilice (kod potoka Rūpotine BD XXVII 179), Pozvirale ili kao nazivi naseljenih familija kao Smiljanovci, Hårapovci, Kare(a)povci, Karabaši.

Svetački elemenat je također dosta brojno zastupljen kao: sv. Dujе, Nikola, Kajo, Mihovil.

[18] Solinski konfin ograničuju ovi toponimi: prema Mravincima Sùtikva. Taj toponim potvrđen je već g. 1328., kad se određuju međe Splita u parnici sa Đurom Šubićem: a colona, que est inter commune Tragurii et civitatem Spalati in flumine Salone, deinde uero recto tramite uersus sanctam Techlam.²²² I tako više puta, kad se god radilo o ograničenju splitske teritorije. Jireček pominje naziv groblja u selu Podgori kod Makarske istoga podrijetla Sutikla.²²³ Kako je pučanstvo solinsko recentno, ono je staro svetačko ime promijenilo u Sutikva prema riječi tikva, koju je narod bolje razumio nego li staro svetačko ime. Takve deformacije toponima vrlo su česte onda, kad se izmjenjuje pučanstvo. Tako je staro i posve razumljivo ime Banja Vas »Bano-vo Selo« kod Zadra izmijenjeno u Banjevac. Naš stari isto tako razumljiv toponim Crna Vas u Lici kod Plaškoga izmijenilo je novo stanovništvo, koje nije razumjelo riječ Vas, u Crna Vlast, što nema nikakva smisla upravo onako, kao što nema smisla Sveta Tikva kod Splita.

Među prema Klisu označuju Ilino Vrilo, Zendina Ploča i stari toponim Rižinice BD XXV 3 (Natpis kraljice Jelene), gdje su se našli ostaci iz starohrvatskog doba. Značenje je toga toponima nejasno, premda sufiks -inice dokazuje, da se može raditi samo o hrvatskom toponimu. Osnova riž- ostaje nejasna.²²⁴

Među prema Vranjicu označuje toponim ranog romanskog podrijetla Trcela, o kome je bila riječ.

²²⁰ Bili su rektori Splita 1432. i 1649. v. BD XXII 111.

²²¹ Na tom bi se mjestu solinska mladež zabavljala. Odatle tursko ime, koje iznenađuje.

²²² Sm X 540, 658.

²²³ Christ. Element 26. Koliko je kult ove svetice bio raširen, izlazi i odatle, što je crnogorsko pleme Čeklići dobilo ime po njoj.

²²⁴ Budući da je lat. rex rēgis ušlo i u bizantinski grčki jezik ρήγας (cf. Sophocles, Greek lexicon s. v.), ne bi bilo lingvistički nemoguće, da hrv. toponim Rižinice predstavlja supstantivirani pridjev odatle. Za to bi, osim supozicije, trebalo jačih dokaza. Toponim bi, ako je tako, značio »zemlja kralja, koji je u vezi s Bizantom«.

Među prema Sućurcu označuje naprotiv toponim rimskoga podrijetla Staćuni ili Staćuline.

Kako se vidi, samo međašni toponimi solinskoga konfina sačuvali su se iz ranog srednjega vijeka. Čitava ostala solinska toponomastika recentnoga je podrijetla, znak, da je stanovništvo Solina bilo sasvim izmijenjeno za vrijeme turskih provala u XVI. vijeku. Ni svećačka toponomastika solinska iz srednjega vijeka nije se očuvala. Na pr. *ecclesia sancti Stephani de Salona* iz g. 1207.²²⁵ nije ostavila nikakva traga u današnjoj solinskoj toponomastici, dok je *ecclesia sancti Stephani ante Spalatum*, potvrđena iz g. 1119.²²⁶, očuvana do danas u nazivu Sustjepan. G. 1192, potvrđene su i druge crkve u Solinu kao: *ecclesia sancte Marie in Salona cum molendinis i t. d., ecclesia S. Moysi in Salona*,²²⁷ ali se nije očuvao naziv u današnjoj toponomastici. Jedino za crkvu sv. Mihovila u Solinu, za koju postoji prepisana darovnica iz g. 1000., navode se solinski lokaliteti:

- 1) *in loco prope litus maris sive prope arenam = eccl. S. Michaelis de Arena* (1328),
- 2) *saxa theatri* (misli se valjda rimski amfiteatar),
- 3) *prope litus maris sub Sabulo*,
- 4) *iuxta flumen in loco Poddupglane*,
- 5) *porta theatri* (ovdje se pominje: *muris in medio vetustus*),
- 6) *terrenum in valle quod dicitur Tribizet*,
- 7) *locus Lichina*,
- 8) *terrenum in loco Burda, apud salinas usque supra viam*,
- 9) *terrenum in loco dicto Billa*,
- 10) *terrenum iuxta Stiniza sub rupem*,
- 11) *terrenum trans torrentem qui labitur a Billa ab oriente*,
- 12) *terrenum in loco dicto Slano in valle incipiens a mari usque ad viam publicam, et a costa que usque ad mare protenditur, tota vallis, terrenum in loco qui dicitur Socholcha*.²²⁸

Pored tih toponima za čestice, koje je darovao Pincius crkvi sv. Mihovila u Solinu, pominju se još i mlinovi na rijeci Jadru, kao *molendinum regium in insula; insula Otok*.

Od svih tih toponima srednjovjekovnih ostade do danas samo Slano i Otok. Međutim već smo naprijed spomenuli, da ikavizmi, koji se čitaju u nabrojenim toponimima kao Billa, Stiniza, Civitico za Cvijetko, zatim današnji vokal a za meki poluglas Ъ: Gliubaz, lingvistički su dokaz, da je taj dokumenat o Pincijevoj darovnici za solinsku crkvu sv. Mihovila jedan kasniji prijepis. Ako je to sama darovnica, nisu falsificirani toponimi, ali im u današnjoj toponomastici solinskoj nema traga.

²²⁵ Sm III 70.

²²⁶ Sm II 32.

²²⁷ Sm II 251.

²²⁸ R 29. Hrv. toponim socholcha od sokō(l) nema traga u današnjoj solinskoj toponomastici. Toliko je bilo izmijenjeno pučanstvo u vrijeme turskih ratova. Pincijeva donacija za crkvu sv. Mihovila, koju je sagradio, sadržava podatke za najstariji period srednjovjekovne toponomastike u Solinu.

Analiza solinske toponomastike, koju smo dali u prednjim tipovima, apsolutno dokazuje, da je zemljište današnjeg Solina bilo privođeno kulturi ne od Romana, nego od Hrvata, dok smo pri istraživanju toponomastike dva splitska konfina, Velog Varoša i Lučca, došli do saznanja, da su Hrvati ovdje došli na teren, koji je bio priveden kulturi već prije njihova dolaska od samih Romana. Tu se miješaju predslavenski i hrvatski toponimi. Posljednji doduše brojčano nadmašuju prve, ali su prehrvatski toponimi zastupljeni u veoma značajnim primjerima, i to ne samo u toponimima za naselja, nego i za rimske funduse, za uvale i t. d. Prema tome, tu se vršilo privođenje kulturi zemljišta (franc. *défrichement*) ne samo od strane Hrvata nego i od strane Romana. To saznanje, važno za historiju obrađivanja zemljišta u ova tri konfina, još će se značajnije konkretizirati, kad budemo u drugom dijelu ove studije istraživali antroponimiju splitsku do XIV. i XV. vijeka, t. j. do onoga momenta, kada u Splitu kršćanski onomastički sistem potiskuje stari slavenski i stari romanski.

R é s u m é

LES ORIGINES DE SPLIT

Dans la préface, l'auteur définit le but de son étude qui est d'éclaircir: 1° la situation de l'emplacement nommé (A)Spalatos en liaison avec la valeur du mot *villa* que Servius donne au palais de Dioclétien, 2° les rapports linguistiques dans le haut moyen âge de Split. Le matériel qu'il adopte pour la solution de ces problèmes est fourni par la toponymie et l'antroponymie des territoires de Split et de Solin.

En se réservant l'antroponymie pour la suite de son étude, dans la section romane comprenant les chapitres 1-7, l'auteur examine, au chapitre 1, les toponymes romains de Split dérivés au moyen du suffixe *-anus* de gentilices et de surnoms (cognomina), désignant les propriétaires des fundi, à savoir **Marinianum* ou bien **Murinianum* > aujourd'hui *Marjan*, appelé au moyen âge *Serra* ou *Serranda* «forêt de réserve», **Pansianum* > *Pojišan*, **Junianum* > *Znjan*, *Barbaranum* > *Brboran*, *Cumanum* > *Kman* et deux dont la forme actuelle est inconnue: *Cassan* et *Mirculano* < **Mercurianum*. L'emplacement de ces localités permet de se représenter la situation de la villa construite par Dioclétien, tout attenante à la côte, dans le champ dénommé *Aspalatos* d'où *Split*. Originellement c'était là le nom d'un lieu dit d'origine grecque au sens de genêt. De deux côtés opposés, près de celui-là, se trouvaient les lieux dits appelés par une formation diminutive tirée au moyen du suffixe latin *-eolus*: **Aspalateolum* > *Spalačuni*. A en juger, Dioclétien a défriché un terrain côtier situé entre les propriétés (fundi) romaines.

Au ch. 2, ces observations sont corroborées par l'examen de deux toponymes latins formés de noms de plantes au moyen du suffixe *-etum* dont l'un est traduit de bonne heure en croate (*Calamet* = *Trstenik*) et l'autre *Lauretum* > *Lovret* sans traduction croate.

Au ch. 3, l'auteur insiste sur le toponyme *Ballo* < lat. *vallum* «tranchée», aujourd'hui *Bol*, qui dit que le palais de Dioclétien était fortifié du côté de *Salonae* > *Solin* par un *vallum* romain. En dehors du palais, à son centre et en dehors de celui-là, il y avait d'autres dénominations latines: *Calbarola* > *Lora*, de **Calvariola Pila* > *Pijate* (cf. Montpelé), *Dolia* > *Duje*, *Palude* > *Poljudi*, *Ferulae* > *Firule*, *Pistorium* > *Pistura*, *Arca*, *Arena*, *Panoli* et *Ad spinum*, la forme actuelle

des deux derniers n'existant plus. Ce sont là les toponymes remontant à l'époque romaine d'avant le 5e siècle.

Au ch. 4, l'examen est porté aux toponymes d'origine romane remontant à l'époque après le 5e siècle dont voici la liste: **Turricella** > **Trcela**, **Castellione** > **Kašjun**, **Castellum** > **Kostilac** (Marulić) = **Kaštilac**, placates de grec $\pi\lambda\acute{\alpha}\xi$ > **Pickite**, **plokata** »pavé«, ***serpullia** (nom de plante) > **Sirobulja**, **Arcus** d'où le diminutif **Arcuceus** > **Lučac** (traduction croate), **Asca** »frêne«, **Bello**, **Calcara**, **Dilatatum** (traduit par Vlačine), **Campisani** = **Poljičani**, **Callis strictus**, **CruX**, **Funtaneila**, **Fontes**, **Gusterna**, **Lacus**, **Laculos**, **Clusan** > **Klis**, **lau** »rupes, rocher« d'où le diminutif **Laucelle**, **Laurus**, **Monticello**, **Mons crassus** — aujourd'hui **Mutogras**, **Ad muros**, **Ad Petram tonatam** (traduit par Trišćeni kamik), **Ponte sicco** (traduit par Suhi most), **Promuntorium**, in **Sabulo**, **ad Saculi**, **ad Scalellas**, **Mucla longa**, toponyme assez répandu sur la côte adriatique jusqu'à Trieste, **Maior mons**, **Sorbus**, **Torretta** = **Turrize**, **Velizi** = **Valesa**, **Vipera**, **Karala** < **Carraria**, **Sturina** de stōrea, **Solarata**, **Salinae** > aujourd'hui **Soline** et **Slano**. Cette série montre quelques particularités de l'ancien parler dalmato-roman qui s'est éteint dans la ville de Split de très bonne heure.

Le ch. 5 est consacré à l'interprétation de la toponymie d'origine chrétienne. Là il y a à distinguer ceux qui contiennent dans leur composition **sanctus** > **sut-** ou le raccourci **s-** de ceux qui se passent de cet adjectif: ainsi **Sanctus Isydorus** > **Sučidar**, **Sanctus Cassianus** > **Sukojišan**, **Sanctus Stephanus** > **Sustipan**, **Sancta Thecla** > **Sutikva**, **Sanctus Paulus** > **Supaval**, **Sanctus Michael** > **Smijovača**, **Sanctus Domnius** > **Dujmovača**, **Sancta Martha** > **Stombrate**, **Sanctus Georgius** > **Sučurac**, **Sanctus Maximus** > **Sukmasim**. La **regio paganorum** du 3e siècle se trouvant près de **Perun** et de **Perunić**, divinités slaves, s'appelle à l'époque croate **Smrdečac** et **Pazdigrad** »lieux puants«, deux dénominations se rattachant non pas au paganisme romain, mais plutôt au paganisme slave. Tous ces toponymes caractérisent un milieu profondément chrétien au 7e siècle, époque de l'arrivée des Croates dans ces contrées. Ces observations sont appuyées par le nom commun **sudajma** < **festa sancti Domnii**, mot qu'il faut attribuer sans doute au parler dalmato-roman de Split.

Le ch. 6 dont l'analyse a pour sujet la toponymie préromaine de Split comporte la liste que voici: **Spinnuntum** > **Spinut**, (**extra**) **Epetium** > **Stobreč**, **Putalo** > aujourd'hui **Putalj** (nom de montagne), **Adrina** (fleuve) — **Jadro**, d'où l'ethnique **Sclavi Adrianiki**, **Salona** (acc. grec de la forme illyrique ***Salan**) > **Solin**, **Massarum** > **Mosor**, nom d'un territoire exploité par les pâtres, aussi nom de montagne dénommée anciennement **Tebron** et **Unione**. Il n'y a pas de documents permettant d'identifier le nom d'une section actuelle de la ville nommée **Manuš** avec l'ancien ethnique illyrique **Manii**. Le nom de la hauteur **Grippa** — **Gripi** est la dénomination d'un rocher. **Škrapa** »crevasse, pertuis calcaire« est à identifier avec **crepp-** — ou **grepp** d'origine préromane. A la même origine pourrait être attribué le nom du torrent **Gargenus**, aujourd'hui **Kapljuč** ou **Grljevac** et **Balichia** qui est peut-être le même mont que **bleča** »puits« de Marulić.

Le ch. 7 passe en revue le petit nombre de noms de lieux d'origine grecque introduits ici par l'intermédiaire d'Epetium où les Grecs se sont établis: **Aspalatos** »génêt«, deux **Spila** de **spelaion** et peut-être **Logorun** de **lagarós** »mou«.

Dans la seconde section embrassant les ch. 8-15 est analysée systématiquement la toponymie croate de Split. Au ch. 8, l'auteur définit son caractère général. C'est qu'elle est systématique au lieu d'être sporadique. Elle n'est pas du tout parsemée dans la masse d'une toponomastique non slave, à différence de ceux de la première section où sont analysés tour à tour les différents types toponymiques d'origine préromaine, romane et chrétienne«.

Au ch. 9 sont interprétés les adjectifs toponymiques croates d'une ancienneté assez accusée: tels **Vranja** d'où **Vranjic**, **Visoka**, **Orehova**, **Bresteni**, aujourd'hui **Brisnik**, **Belaj** et ainsi de suite.

Le ch. 10 donne une longue liste des noms communs employés comme toponymes, avec commentaire inclus: tels **Badi**, aujourd'hui **Žrnovnica**, **Brda**, **Brest**, **Brus**, **Pot Cilco**, aujourd'hui **Kučine**, **Polog**, **Potok**, **Ostrog**, **Kremene**, **Osik**, **Kut**, **Jame**, **Prosik**, **Rogač**, **Selo**, **Kotal**, **Kamen**, y compris les toponymes métaphoriques: **Jedro**, **Kila**, **Kcibila** ajoutés à une longue série des toponymes au pluriel. La chro-

nologie de ces toponymes prouve que la mise en culture du terrain en friche effectuée par les Croates est de date très ancienne.

Au ch. 11 sont passés en revue les diminutifs toponymiques en **-bc**, tels **Dolac, Humac, Kaštilac** auxquels s'ajoutent les adjectifs substantivés au moyen de **-bc** et de **-ica**: **Sučurac, Dračevac**, ensuite des véritables diminutifs en **-ica**: **Gomilica, Granica, Stinica, Sekyrica, Stilbica, Potspilica, Gorica** et enfin le diminutif en **-ice**: **Poljica**.

Au ch. 12 se trouvent les suffixes **-ik** et **-ica** servant à substantiver les adjectifs, tels **Žrnovnica, Pustiza, Podmorščica, Gladnik, Račnik, Smokvik**, en **-ić** et en **-ina**: **Kučine, Godimirščina, Srinjine**, en **-jak**: **Mrtoljak**, en **-jača**: **Kobiljače, Dujmovača, Smijovača**.

Au ch. 13 sont mis en relief les toponymes composée d'un adjectif et d'un nom commun: **Bretovi Dolac, Chlapi dol, Pašji rat, Petra tonata = Trišćeni kamik, Sui dol, Vranova nođa, Smicamic** < Змъѣъ »zmajev, de serpent«, et les composés tirés de syntagmes **Dragovode, Zlosela, Kitožeg**.

Au ch. 14 sont classés les toponymes avec les prépositions **na, pod, za**: **Na slapu, Pod Spilice, Zakamičje, Zatilje**. A cette liste est ajouté le toponyme verbal à impératif **Pazdiograd** qui se rattache au paganisme slave, proprement »ville qui sent mauvais, où l'on fait des pets«.

Le ch. 15 présente une liste des toponymes obscurs parmi lesquels il est à signaler **Mesavia = Bessabra** dont la première partie est l'adjectif **mesus** < **medius** (cf. mis en vegliote). Ce chapitre finit par esquisser une toute petite liste des toponymes d'origine venitienne qui est toute récente, fait qui surprend au premier abord, étant donné que Split était un des centres de l'administrations de la sérénissime.

La troisième section comprenant les ch. 16-18 est dédiée entièrement à l'analyse de la toponymie historique et actuelle du territoire de Solin. Son caractère général (ch. 16) est que, à différence de la toponymie du territoire de Split, il n'y a aucun résidu toponymique romain ou dalmato-roman. Les ruines sont appelés par les périphrases croates, tels **Sui most** pour les restes de l'aqueduc, l'amphithéâtre par **Ilinc** du nom de personne **Ilija** et ainsi de suite. Tout cela dénote que les Croates, à leur arrivée, n'y ont trouvé aucune agglomération de langue romane et que ce sont eux qui ont repris le défrichement du terrain.

Le ch. 17 apporte une longue liste, classée par catégories linguistiques, des toponymes foncièrement croates de Solin. Ce n'est que la toponymie des environs de Solin qui contient ça et là quelques traces des toponymes romans remontant au moyen âge, fait qui s'explique par le changement de la population effectuée après les invasions des Turcs (ch. 18). L'étude finit par constater la profonde différence qui distingue au sujet du défrichement de terrain les deux territoires. Dans le territoire de Split le défrichement remontait déjà à l'époque romaine et était continué par la population dalmato-romane de la ville. Mais, en très grande partie, la mise en culture était reprise et complétée, et cela déjà à une époque très ancienne du moyen âge, par les Croates dont l'établissement à Split est un fait au 9e siècle, date où apparaît pour la première fois l'anthroponymie croate dans la magistrature de la ville, ce qui veut dire qu'ils y sont au moins pour un siècle auparavant.